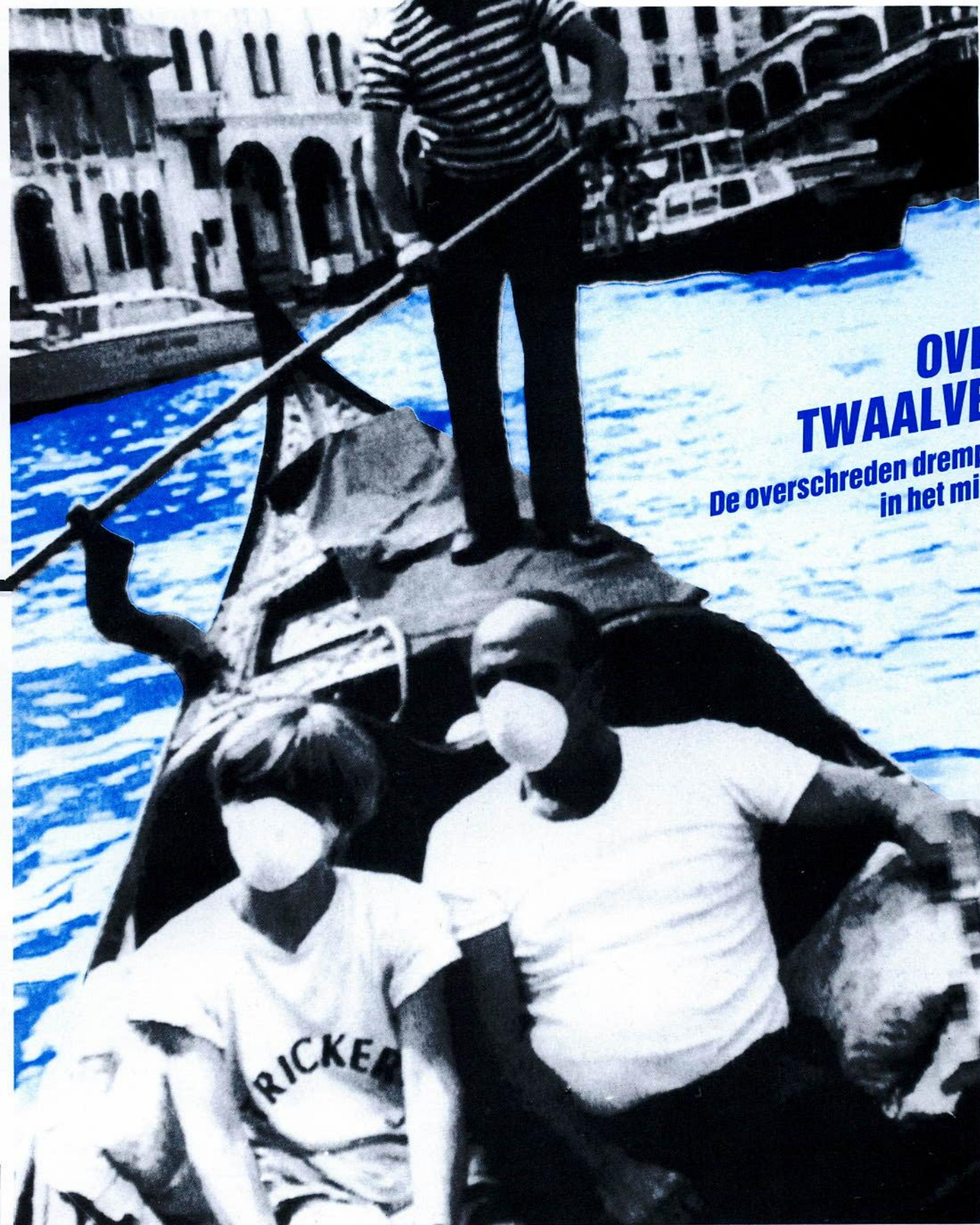

HUMANIST

UITGAVE VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

NR. 10 OKTOBER 1988

**OVER
TWAALVEN**
De overschreden drempels
in het milieu

HUMANIST

is een maandelijks uitgave van het
Humanistisch Verbond

Redactie-adres: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Tel.: 030-318145 (sekr. tst. 41).
Kantooradres: Oudkerkhof 11,
3512 GH Utrecht

Redactie: Hes van Huizen (hfdred.),
Ingeborg van Teeseling.

Vormgeving: Hes van Huizen, Rik
Tazelaar (Studio ID).

Druk: Brouwer Offset bv, Utrecht

Medewerkers: Bert Boelaars, Ingrid
Cramer, Wouter van Dieren, Rémi
van der Elzen, Charles
Groenhuysen, Ben Haveman, André
Hielkema, Theodor Holman, Emmy
Jacobs, Tom Janssen, Lieselot
Meelker, Albert Nieuwland, Ida
Overdevest, Michel Pellanders,
Chris Pennarts, Dick van der Peijl,
Martin Šimek, Liesbeth Sluiter,
Gerdie Snellers, Frits Stoffels, Els
van Thiel, Sylvia Weve, Martin de
Zoete (sekr.)

Redaktiekommissie: Henk Smit
(voorzitter), Mettha de Nachtegaal,
Hans Martens, Bram Roozendaal

Abonnement/lidmaatschap: Een
jaarabonnement op de Humanist
kost slechts f 25,-. Een kaartje naar
de abonnee-administratie is vol-
doende: Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. Leden van het Humanis-
tisch Verbond ontvangen het blad
gratis. Als u lid wordt, hoeft u dus
geen abonnement te nemen.

Lid worden van het HV is eenvoudig.
U kunt even bellen: tel. 030-318145.

Of u stuurt een kaartje met uw naam
en adres naar Postbus 114, 3500 AC
Utrecht. (Wacht u s.v.p. met betalen
tot u een aksept-girokaart ontvangt.)

Voor jongeren tot 27 jaar bedraagt de
kontributie slechts f 30,- per jaar.

Bent u ouder dan 27, maar is uw inko-
men onder de f 18.000,- per jaar, dan
betaalt u f 45,-. Boven deze inko-
mensgrens is de minimum-kontribu-
tie f 65,- per jaar. Als richtlijn kunt u
verder uitgaan van een half procent
van uw bruto-jaarinkomen.

Als u wilt, kunt u in één keer betalen,
maar ook per half jaar of per kwar-
taal. Verder kunt u uw partner koste-
loos als medelid opgeven. Deze be-
taalt dan dus geen kontributie.

Bel nog vandaag voor 'n info-pakket:
030-318145.

De advertentietarieven van febr.
1988 zijn van kracht.

Gedrukte oplage: 17.000.

**DE VOLGENDE HUMANIST
VERSCHIJNT 1 NOVEMBER.
KOPIJ MOET UITERLIJK
12 OKTOBER BINNEN ZIJN
BIJ DE REDAKTIE.**

IN DIT NUMMER

-
- 3 **KOMMENTAAR OP OPTIMISTISCHE TROONREDE**
-
- 5 **HV ACHT HERINVOERING DOODSTRAF ONAANVAARDBAAR**
-
- 6 **HOM EN IHEU AKTIEF TEGEN CHILI**
-
- 7 **OMSLAGVERHAAL: AFBRAAK VAN HET MILIEU**
-
- 14 **FILM OVER EEN MENSELIJKE JEZUS**
-
- 16 **TIENDE IHEU-KONGRES IN BUFFALO**
-
- 19 **HUMANISTISCH PERSPEKTIEF VERSCHENEN**
-
- 22 **NEDERLAND NA 1968: MEER KEUZES**
-
- 24 **BRIEVEN**
-
- 25 **HET HV-GEBEUREN**

**STICHTING
STEUNFONDS
PRAKTISCH
HUMANISME**

OUDKERKHOF 11, 3512 GH UTRECHT
TELEFOON 030 - 322786
BANK C & E 69.97.13.889

G I R O 6 1 6 8

**MAAK HET UZELF (EN ONS) GE-
MAKKELIJK:**

Geef de Postbank/Bankgirocentrale opdracht een vast bedrag per jaar/kwartaal/maand/week af te schrijven ten gunste van het Steunfonds Praktisch Humanisme te Utrecht (giro 6168).

Machtigingskaarten zijn verkrijgbaar bij het Postkantoor of bij Marga van der Lans, Steunfonds Praktisch Humanisme, Oudkerkhof 11, 3512 GH Utrecht, tel: 030-322786.

TROONREDE BLAAKT VAN ONGERIJMD OPTIMISME

Dat was dan de troonrede. Het is dat het de derde dinsdag van september was en dat de stem op radio en tv onmiskenbaar die van HKH Beatrix was. Anders had het net zo goed de nieuwjaarsrede kunnen zijn van de directeur van een groot bedrijf: zakelijk, de mond vol van prognoses en winstverwachtingen en tot slot nog een hart onder de riem van het personeel. Niets over de gevaren die door een ongeremd najagen van economische groei onze samenleving bedreigen. Niets ook over immateriële waarden, over idealen die moeten worden nagestreefd. „Kortom”, om met de voorzitter van het HV te spreken, „een rede van een kabinet dat uitgeblust lijkt te zijn.”

Het kabinet koos dit jaar voor een optimistische toonzetting van de troonrede. Een bekend psychologisch foefje: somberheid maakt neerslachtig en demotiveert; optimisme stimuleert maar werkt zorgeloosheid in de hand. Wil je een maximale steun verwerven voor je beleid, dan zul je je dus van een „voorzichtig optimisme” moeten bedienen: we

zitten op de goede weg, maar we zijn er nog niet. Of, zoals het kabinet het in de troonrede formuleert: „Wij mogen het volgende jaar met een zeker vertrouwen tegemoet zien, maar er is geen reden voor tevredenheid”.

Sukses

Op zichzelf is er niets op tegen dat de regering zich bedient van door de psychologie aangereikte middelen om haar beleid te „verkopen”. Kwalijk wordt het pas, als het doel (het beoogde beleid kunnen uitvoeren) de middelen gaat heiligen; als de verkooptruc ont-aardt in „leugentjes om bestwil”. Toch is dat wat diverse malen in de troonrede gebeurt.

Een voorbeeld. „Het is verheugend dat het beleid tot bestrijding van de criminaliteit resultaten begint af te werpen”, zegt minister Korthals Altes bij monde van de koningin. Optimisme spreekt uit deze woorden, sukses. Maar: waar haalt de minister het bewijs voor deze stelling vandaan? Het enige onderzoek dat hem in deze mening zou kunnen staven, is dat van het Sociaal Cultureel Planbureau. Maar dat spreekt zich niet uit over de oorzaken van de afnemende

kleine criminaliteit (met uitzondering van inbraken). Zeker niet, waar deze daling gepaard gaat met een stijging van de grote criminaliteit.

Schoner

Nog een voorbeeld van zo'n leugentje om bestwil. „Het land is de afgelopen jaren schoner geworden”. Zeker, er zijn gifbelten opgeruimd. Maar dat weegt

HUMANIST LAAT IN DE BUS DOOR BRAND IN ERASMUSHUIS
Eind september is er brand geweest in het gebouw van het Landelijk Humanistisch Centrum in Utrecht. Er was vooral veel rook- en roetschade. Hierdoor is veel ongemak, hinder en vertraging ontstaan. Onder andere in de verzending van dit nummer. Daardoor ontvangt u deze Humanist veel later dan de bedoeling was. Hiervoor onze excuses.
Redactie en directie

niet op tegen de voortschrijdende verzuuring van onze bossen en tegen de toenemende vervuiling van de Rijn en de Noordzee. Elders in dit nummer van Humanist toont milieu-specialist Wouter van Dieren overtuigend aan, dat het voor het milieu al geen vijf voor twaalf meer is, maar vijf erover. Waarom dan toch dit ongerijmde optimisme? Gebrek aan kennis? Om ons te sussen? Om de heilige koe „economische groei“ te kunnen sparen?

nieuwe wegen, waarvan de aanleg tot de groei wordt gerekend. Meer wegen, meer auto's, meer benzineverkoop, alles groeit. En het gaat goed met de economie! Maar... gaat het ook goed met ons? De door de wegen opgeslokte landschappen en ruimte zijn aftrekposten die nergens in de boekhouding verschijnen. De luchtverontreiniging zien we niet aan de negatieve kant van de balans. Ook de schade aan het eigen produktiemilieu (zoals bodem en water)

weinig reden voor optimisme. We zijn dan weer een stapje dichterbij het moment dat Van Dieren zo huiveringwekkend omschrijft, met „dan kookt de aarde en regent het azijn“.

Affaires

Geen leugentje om bestwil, maar wel kortzichtig is de passage in de troonrede dat het (justitie-)beleid is gericht op versterking van het normbesef en de normhandhaving. Alsof dit niet ook het kabinet is van de affaires, waar weinig voorbeeldwerking vanuit gaat!

In hun onlangs verschenen boekje „Aangeschoten wild“ geven Paul Kuypers en Geert Mak een heldere definitie van de politieke „affaire“. „Een affaire is niet zomaar een fout, het is een fout die doorwerkt, die niet gestopt wordt, die niet afgestraft wordt. Het is een fout die een reeks van fouten wordt, omdat niemand de consequentie van zijn verantwoordelijkheid durft te aanvaarden“.

Verantwoordelijkheid, daar gaat het om. Om „de politieke moraal“, zoals HV-voorzitter Jan Glastra van Loon het uitdrukt. „Vroeger werd er onderscheid gemaakt tussen strafrechtelijke en politieke verantwoordelijkheid. Iemand die iets strafbaars doet, is daarvoor strafrechtelijk verantwoordelijk. Politieke verantwoordelijkheid houdt in, dat de minister op zo'n manier met zijn functie dient om te gaan dat de meerderheid van de Kamer daarin vertrouwen stelt. Maar dit kabinet, of beter, het CDA heeft geen oog voor politieke moraal. Staatssecretaris Van der Linden hoefde alleen weg als zou blijken dat hij de Kamer opzettelijk had misleid. Dan was hij niet alleen politiek, maar ook persoonlijk fout geweest. De politieke moraal wordt versmald tot persoonlijke moraal. Dat is de verloederung van de politiek, met als gevolg niet alleen dat het in politiek Den Haag niet meer goed loopt. Maar ook dat de mensen steeds minder vertrouwen stellen in de overheid en maar voor zichzelf gaan zorgen“.

Ieder voor zich en God voor ons allen. Misschien is dat de reden dat ook dit jaar weer de troonrede met de bedde werd afgesloten?

Ingrid Cramer

Jan Glastra van Loon: De politieke moraal wordt versmald tot persoonlijke moraal. Dat is de verloederung van de politiek.

Van Dieren analyseert haarscherp als hij produktie en milieu „per definitie met elkaar communicerende vaten“ noemt: „meer van het één betekent minder van het ander“. De troonrede juicht: „De verbeterde concurrentiepositie stelt het bedrijfsleven in staat de aanscherping van de milieunormen te dragen“. Van Dieren gelooft daar niet in: „Opschoning van produktieprocessen door schone technologie leidt in het begin tot indrukwekkende resultaten, maar door de wet van de afnemende meeropbrengst neemt de vervuiling, door het gegroeide volume, weer toe.“ Een voorbeeld. De groei van het autoverkeer leidt tot de noodzaak (?) van

door de landbouw komt nergens in de boeken als aftrekpost terecht.

Een vluchtige blik in de troonrede levert al meteen zo'n verzwegen aftrekpost op. Ik citeer: „Door de succesvolle economische groei worden deze (investeringen in de infrastructuur, IC) mogelijk gemaakt, maar tevens zijn zij voor behoud van die groei een onmisbare voorwaarde. Met de dag tekent zich de noodzaak scherper af om in ons dichtbevolkte land meer te doen aan de verbetering van auto-, spoor- en vaarwegen. Niet alleen de eenwording van de Europese markt, maar ook de sterkere groei van onze bevolking vraagt daarom“. Als dit soort kabinetsplannen doorgaan, is er

(Advertentie)

De Humanistische Stichting voor Huisvesting van Bejaarden Zoetermeer - 's Gravenhage, „BUYTENHAGHE“ te Zoetermeer, is een humanistisch wooncentrum voor ouderen, bestaande uit een verzorgingsstehuis met 183 bewoners en 108 aanleunwoningen.

Het bestuur van „BUYTENHAGHE“ roept kandidaten op voor de functie van

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSVROUW/MAN.

Werkzaamheden:

- het zorgdragen voor een aanbod van geestelijke verzorging ten behoeve van de bewoners

- het bijdragen aan een goed leefklimaat op basis van humanistische waarden en principes

Gevraagd:

- een (afgeronde) opleiding aan het Humanistisch Opleidings Instituut
- affiniteit met de problematiek van het ouder worden.

Geboden wordt:

- een aanstelling van 12 uren per week
- een rechtspositie volgens de richtlijnen van de CAO voor Bejaardentehuizen
- salariering in schaal 11 van die CAO, afhankelijk van opleiding en ervaring

aanstelling geschiedt bij de HSHB Zoetermeer - 's Gravenhage

De aanstelling geschiedt in overleg met het Humanistisch Verbond. Contactpersoon: Mw. P. Hobbelman, tel. 030-318145, die u informatie kan geven over deze functie. Eveneens is informatie te verkrijgen bij de directeur van „BUYTENHAGHE“, de heer Chr. Huijter, tel. 079-319314.

De sollicitatiebrieven dienen binnen twee weken na het verschijnen van dit blad te worden gericht aan het bestuur van „BUYTENHAGHE“, Bergmanstrook 45, 2726 RR Zoetermeer.

HV ACHT DOODSTRAF ONAAAN- VAARDBAAR

Het Humanistisch Verbond vindt (herinvoering van) de doodstraf onaanvaardbaar. De doodstraf tast het recht van mensen aan op zelfbeschikking over hun eigen leven. Het is een onherroepelijke straf, die de onfeilbaarheid van rechters vooronderstelt. En het is een onderschatting van de mogelijkheid van mensen om te veranderen.

Met zijn artikel in Balans eerder deze zomer wakkerde E. de Smidt de discussie over de doodstraf aan. Op zichzelf vindt het HV dat geen slechte zaak. Het is nuttig eens in de zoveel tijd de waarde van oude standpunten opnieuw te toetsen. Maar dan wel op basis van zuivere argumenten en met kennis van zaken. Het HV verzet zich tegen al te simpele redeneringen als „oog om oog, tand om tand” en „eens een misdadiger, altijd een misdadiger”. Ook gelooft het HV niet in de afschrikkende werking van de doodstraf: vele onderzoeken, o.a. in de Verenigde Staten, hebben het tegendeel ruimschoots bewezen.

„Kernvraag is: wie geeft wie het recht om een ander om het leven te brengen?” verduidelijkt HV-voorzitter Jan F. Glasstra van Loon. „Hoe dan ook hebben straffen weinig effect. Maar in een samenleving als de onze kunnen we straffen niet missen. Het humaan houden van de straffen is een van de grootste verworvenheden van het Nederlands strafrecht, een strafrecht dat is gebaseerd op rechtdoen en niet op wraak. Die verworvenheid moeten we koste wat het kost overeind houden. Tegen de individuele akties in van lieden zoals die beleidsambtenaar bij justitie, die zich op zo'n onzindelijke wijze meent te moeten profileren in het huisblad van het gevangeniswezen, en ongeacht de uitkomsten van opiniepeilingen, bovendien nog kortelings op dramatische gijzelingsaffaires zoals onlangs in Duitsland.

Het gaat hier niet om een kwestie die met een eenvoudig voor of tegen is te beantwoorden. Maar om een uiterst zorgvuldige afweging van normen en waarden, die de menswaardigheid van onze samenleving bepalen.”

1200 NIEUWE ABONNEES

De redactie van de Humanist heeft de afgelopen tijd meer dan 1200 nieuwe abonnees begroet. Zij hebben een proef op de Humanist genomen voor één tien-tje en ontvangen het blad tot februari 1989.

D I C H T E R

Op de rivier meren de rondvaartboten.
De oevers ademen koelte in en uit.
De hemel heeft de avond uitgegoten.

De kroegbaas heeft de blauwe deur gesloten.
Onder de vale peer telt hij zijn buit.
Op de rivier meren de rondvaartboten.

De mannen slapen naast hun echtgenoten
en dromen zwaar van de verloren bruid.
De hemel heeft de avond uitgegoten.

Diep in de stad zwerven de idioten,
onhoorbaar spelend op hun toverfluit.
Op de rivier meren de rondvaartboten.

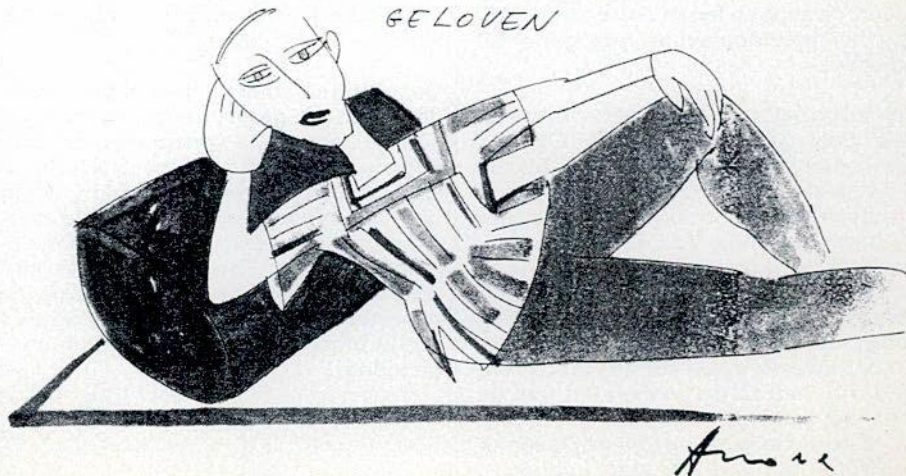
O, schreeuwend licht dat straks op hoge poten
de dauwdrup uitveegt van het zomerfruit.
De hemel heeft de avond uitgegoten.

Als eens mijn ziel zwerfend komt langsgefloten
is het als zomernachtwind op je huid.
Op de rivier meren de rondvaartboten.
De hemel heeft de avond uitgegoten.

Martin Veltman

Uit: 19 Villanellen

IK WEET NOG ALTIJD NIET
WAT NAÏEVER IS :
IN ZICHZELF - OF IN GOD
GELOVEN

HOM-RAPPORT OVER MENSENRECHTEN IN MOZAMBIQUE EN ZIMBABWE

„Mozambique moet de kans krijgen zich effectief te beschermen tegen de aanvallen van gewapende opstandelingen op dorpen, boerderijen en ontwikkelingsprojecten. Nederland kan daaraan, in navolging van andere EEG-landen, een bijdrage leveren: een veiligheidscomponent moet onderdeel zijn van de Nederlandse ontwikkelingsrelatie met Mozambique.”

Dat is één van de konklusies waarmee een delegatie van het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) in februari terugkwam van een bezoek aan Zimbabwe en Mozambique. Beide frontlijnstaten leven na een eeuw van blanke overheersing onder de voortdurende dreiging van Zuid-Afrika. Dat heeft een directe weerslag op de mensenrechtensituatie: in Mozambique hebben miljoenen boeren, op de vlucht voor het geweld van door Zuid-Afrika gesteunde Renamo-opstandelingen, hun akkers in de steek gelaten. Zij zijn nu aangewezen op voedselhulp.

Optimistisch was de HOM-delegatie over de ontwikkelingen in Zimbabwe. Daar draagt de betere samenwerking tussen beide grote partijen ZANU en ZAPU sterk bij aan het terugdringen van het geweld dat lange tijd delen van het land teisterde.

Doel van het HOM-bezoek was een evenwichtig beeld te krijgen van de kansen voor de ontplooiing van politieke en burgerlijke, sociale en economische mensenrechten in beide lan-

den. De delegatie sprak met regeringsleiders en politici, rechters en advocaten, zakenmensen en ontwikkelingswerkers. Zij bezocht vluchtlingenkampen, gevangnissen en ontwikkelingsprojecten.

Het verslag van de delegatie is nu in boekvorm verschenen en verkrijgbaar door f15,- over te maken op giro 1460115 t.n.v. HOM te Utrecht onder de vermelding van „Verslag Zimbabwe/Mozambique”. Het rapport is ook in de boekhandel verkrijgbaar. ISBN: 90 70509 78 4

HOM STEUNT „NEE” IN CHILI

Colleges van B & W van de Nederlandse gemeenten hebben het verzoek gekregen om een verklaring te onderschrijven waarin steun wordt betuigd aan de campagne van de Chileense oppositie om bij de komende volksstemming „nee” te zeggen tegen een voortzetting van het presidentschap van generaal Pinochet.

Het initiatief voor deze actie is genomen door het Humanistisch Overleg Mensenrechten (HOM) dat zich hierbij weet gesteund door een Comité van Aanbeveling, bestaande uit ondermeer de burgemeesters Van Thijn van Amsterdam en Havermans van Den Haag en een tiental burgemeesters en wethouders uit verschillende plaatsen verspreid over het land. In de verklaring wordt gewezen op de sterke verbondenheid die leeft in de gemeenten met de zaak van het Chileense volk. „Veel Chileenen aan wie recht op een vrij leven in hun vaderland ontzegd was, hebben in onze gemeenten hun toevlucht gevon-

den.” De verklaring spreekt de hoop uit dat de „Chileense bevolking in vrijheid, goed geïnformeerd en zonder angst voor geweld, bedreiging of intimidatie haar kaas zal kunnen maken. Niet alleen nationale, maar ook gemeentelijke autoriteiten dragen daartoe een bijzondere verantwoordelijkheid.”

De initiatiefnemers hopen in de komende weken een groot aantal verklaringen van gemeenten te verzamelen die dan voor de volksstemming van 5 oktober in Chili zullen worden overhandigd aan het „Commando voor het Nee”, de overkoepelende organisatie van zestien oppositiepartijen. Tevens zal de verklaring met de lijst van ondertekenaars als advertentie aan de Chileense kranten Fortin Mapoche en Epoca worden aangeboden.

IHEU: PROTESTEER TEGEN CHILI

Op 5 oktober mogen de Chileenen naar de stembus om „ja” of „nee” te stemmen. „Ja” of „nee” tegen het militaire regime van Generaal Pinochet, dat vijftien jaar geleden op een gewelddadige manier de macht overnam van de democratisch gekozen president Salvador Allende.

Sindsdien heerst in Chili een militaire diktatuur. De laatste tijd probeert Pinochet zich van de goede kant te laten zien. Zo is de noodwetgeving opgeheven, krijgt de oppositie wat meer ruimte, mogen bannelingen terugkeren en is er nu een referendum. Al deze maatregelen passen prima in de campagne van Pinochet die nu definitief als kandidaat naar voren is geschoven door de militairen. „Ik of de chaos” is de veel gehoorde waarschuwing van Pinochet. De oppositie is verenigd in „de campagne voor het nee”.

Wat de uitkomst van het referendum zal brengen en of het eerlijk zal verlopen, moet worden afgewacht. De harde werkelijkheid van Chili gaat gewoon door. Dagelijks vinden door het hele land mensenrechtenschendingen plaats: mensen worden opgepakt en geïntimideerd, journalisten worden gevangengenomen, acteurs bedreigd en tegenstanders van het regime verdwijnen. De schulddigen worden ongemoeid gelaten.

U kunt protesteren tegen de verschrikkelijke schendingen van de mensenrechten door een brief te sturen naar de Chileense ambassadeur in Den Haag. Zijne Excellentie Senor Hernan Rios de Marimon, adres: Mauritskade 51, 2514 HG Den Haag.

Voor meer informatie: IHEU Commissioner for Human Rights, t.a.v. Joep Merckx Oudkerkhof 11, 2512 GH Utrecht, tel. 030-312155.

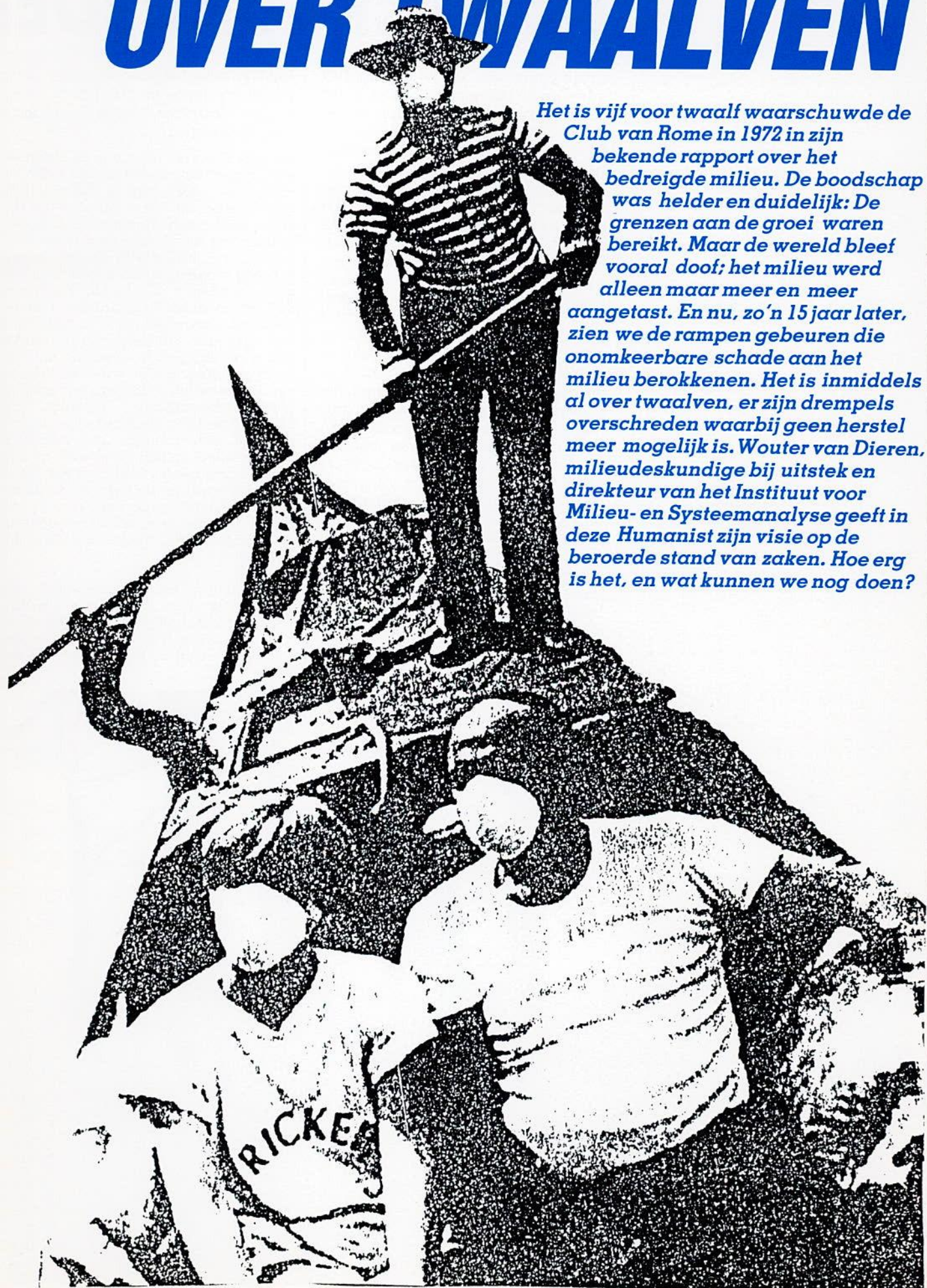
Nieuwsbrief alleenstaanden

Het Platform van Organisaties voor Alleenstaanden (PLOA) in 's-Hertogenbosch geeft tweemaandelijkse een Nieuwsbrief uit met actuele gegevens over alleenstaanden en eenoudergezinnen. Met de bundeling van nieuwtjes wordt voorzien in de behoefte aan informatie over alleenstaanden-zaken. In korte berichten wordt verwoord wat er gaande is in het wereldje van de ruim twee miljoen alleenstaanden. U kunt een jaarabonnement nemen op de PLOA-Nieuwsbrief door overmaking van f 10,- op giro 5430319 t.n.v. PLOA, 's-Hertogenbosch o.v.v. „Nieuwsbrief”.

OVER TWAALVEN

Het is vijf voor twaalf waarschuwde de Club van Rome in 1972 in zijn bekende rapport over het bedreigde milieu. De boodschap was helder en duidelijk: De grenzen aan de groei waren bereikt. Maar de wereld bleef vooral doof; het milieu werd alleen maar meer en meer aangetast. En nu, zo'n 15 jaar later, zien we de rampen gebeuren die onomkeerbare schade aan het milieu berokkenen. Het is inmiddels al over twaalfen, er zijn drempels overschreden waarbij geen herstel meer mogelijk is. Wouter van Dieren, milieudeskundige bij uitstek en directeur van het Instituut voor Milieu- en Systemanalyse geeft in deze Humanist zijn visie op de beroerde stand van zaken. Hoe erg is het, en wat kunnen we nog doen?

DE OVERSCHREDE

In de zomer en de herfst van 1988 stierven 40.000 van de totaal 50.000 zeehonden die eens leefden tussen Ierland, IJsland, Noordkaap en Rijn. Tot opluchting van de gevestigde orde bleek niet het slechte milieu de doodsoorzaak maar het hondziektevirus, in zee terecht gekomen door de kadavers van aan die ziekte bezweken Eskimo-honden. Minister Braks, die ook over de natuur gaat, maakte een gebaar: een half miljoen gulden voor onderzoek naar de vraag of er toch misschien een milieu-stukje in deze catastrofe zit. Het antwoord is allang bekend: dat is er, want de zee is vervuild, en de aantasting van de voedselrijke kustgebieden zoals de Dollart gaat ongestoord verder. Oorzaken zijn niet interessant, gevolgen wel. Dagerijks stegen helikopters op, Marine en Waterstaat voeren uit, waren de biologen in rep en roer en ministers in spoedkonferenties bijeen: de zeehond redden, dat was politiek goed verkoopbaar. Men vergelijkte dit met hetzelfde circus dat op gang komt bij een verkeersongeval. Ambulances loeien, snelwegen worden afgezet, hele ziekenhuisteams worden gewekt: Wij redden Een

Mensenleven! Maar *preventie*, een perfect systeem om dit alles te voorkomen, daarvoor komen geen handen op mekaar.

Nergens blijkt het falen van de zittende macht meer dan op het terrein van het milieu. De boodschap is bekend: het gaat heel slecht. Maar behalve dat de feiten ieder jaar beklemmender blijken, is daar ook het hoogst merkwaardige verschijnsel dat het politieke milieubesef hoog scoort maar effectieve maatregelen niettemin uitblijven. Hoe kan dat? De macht heeft zijn handen over de toekomst uitgestrekt en richt daar vernielingen aan die het leven op aarde zullen beëindigen. Het verschil met de jaren zeventig is dat wij toen steeds spraken over het einde van het aardse leven binnen 50 jaar. Daarvan lag niemand wakker. Nu spreken ecologen over de milieurampen die *vandaag* plaatsvinden, en nog altijd wijkt de zittende macht geen duimbreed van haar plaats, hoewel het huis waarin zij zetelt om haar heen in puin valt. Terwijl het alarm over het broeikas effect rinkelt, domineren in de politieke discussies de affaires.

De grootste milieuproblemen van vandaag heten ozon, zure regen, „Waldsterben“, kooldioxide (CO₂), regenwouden, vervuiling van de zee, moderne landbouw en uitroeiing van planten- en

REMPELS IN HET MILIEU

diersoorten, en dan hebben we het alleen maar over de allergrootste.

In 1985 werd het ozonverhaal pas voor het eerst bekend – althans in de huidige omvang – door ontdekking van het „gat“ in de ozonlaag boven de Zuidpool. De konsternatie was groot, omdat ozon de aarde beschermt tegen de ultraviolette straling van de zon. Dringt deze straling wel door tot planten, dieren en mensen, dan raakt de fotosynthese in de war en muteert de normale biologische structuur van de dierlijke cel. Huidkanker voor grote delen van de wereldbevolking is een eerste gevolg, de rest laat zich raden. De aantasting gebeurt door de zogenaamde cfc's, chloorfluorkoolwaterstoffen (ook wel freonen genoemd) die hun toepassing vinden in drijfgassen voor spuitbussen, koelvloeistof voor ijskasten en in schuimplastic verpakkingsmateriaal waarin sommige supermarkten eieren en korbenaadjes verpakken. In het najaar van 1987 sloten de Verenigde Naties in Montreal een overeenkomst met de belangrijkste producenten die zich vastlegden op een beëindiging van de productie in 1995-1997 – naar experts schatten zeker vijf jaar te laat.

In 1987 trof een extreme hittegolf Zuid-Europa en Noord-Amerika, een verschijnsel dat zich in 1988 herhaalde. Op een kongres van klimatologen en bij hoorzitting voor de Amerikaanse senaat in het voorjaar konkludeerden de deskundigen dat de gevreesde globale opwarming van het wereldklimaat door CO₂ reeds is begonnen. Hoewel men ook vaststelde dat het definitieve wetenschappelijke bewijs nooit valt te leveren. Dat laatste is een opluchting voor de politici die menen niet in actie hoeven te komen als de wetenschap nog aarzelt. De wetenschap zal echter *altijd* aarzelen, dat is voor haar eigen, en zelfs opzienbarende feiten zijn vooral in de klimatologie altijd te verklaren als statistisch toevallig. De laatste jaren neemt de CO₂ in de atmosfeer toe met 1,6% per jaar doordat de in bossen, olie, aardgas en kolen opgeslagen koolstof wordt verbrand, sneller dan de fotosynthese deze koolstof weer kan binden. De temperatuur op aarde stijgt met 1 à 2 °C binnen de komende decennia, en dat is niet iets aangenaams (palmen langs de Rijn!) maar een regelrechte ramp. De gemiddelde temperatuur steeg de laatste eeuw 0,5 °C en dat alleen leidde ertoe dat de jaren tachtig de warmste van de eeuw waren, en 1988 is daarvan weer het topjaar. Noord-Amerika, Zuid-Europa en Afrika lijden al enkele jaren onder extreme hittegolven: om slechts de meest in het oog springende gevolgen te noemen. Miljoenen hectaren bos brandden af, oogsten gingen verloren, landbouwvelden zo groot als Nederland zijn in hitte en stof weggeblazen. Niks aan de hand?

In 1988 schat men het percentage zure regen aangetast bos voor Midden-Euro-

pa op 87%. Dat was in 1981 nog maar 3%, in 1983 35% en in 1985 al 56%. Alleen al in de Bondsrepubliek is meer dan twintig miljoen hectare getroffen, staat op het punt te verdwijnen of is al verdwenen. Het Bohemer Woud tussen Passau en Praag bestaat uit zwart geblakerde staken, die zich uitstrekken over een gebied half zo groot als Nederland. Niet alleen de bomen verdwijnen.

Om de een of andere reden wordt het uitsterven van planten- en diersoorten niet gerekend tot een milieuramp, vergelijkbaar met die van de ozon, CO₂ of zure regen. Maar waarom gaat het?

De officiële lijst van de herkenbare bedreigde diersoorten bevat zo'n 1000 tot 2000 gevallen. Dit getal is echter nog geen benadering van de enorme aantallen waar het in werkelijkheid om gaat. Er zijn nu 40.000 bedreigde plantensoorten, met daarbij de toevoeging dat er nog altijd naar theoretische schatting zo'n miljoen soorten nog niet eens zijn beschreven en geclassificeerd. Als we bij de bedreigde diersoorten ook de insecten tellen, dan komen we tot vele honderdduizenden gevallen.

Uitsterven als zodanig is geen recente zaak; het is al miljoenen jaren aan de gang. Maar pas de laatste drie of vier eeuwen is het in een stroomversnelling terecht gekomen. Voor die tijd verdween ongeveer 90% van alle soorten die ooit hebben bestaan als vanzelf weer van de aarde. Door mensenhand zijn in die korte tijd tussen ongeveer 1600 en 1900 75 hogere soorten uitgestorven en een onbekende hoeveelheid lagere, zoals reptielen, vissen, ongewervelde dieren en planten. In deze eeuw is het aantal verdubbeld, dus nog eens 75. Vooral de snelheid is van belang: in miljoenen jaren verdween er één hogere soort per 1000 jaar, in de laatste eeuwen was dat eens per vier jaar, deze eeuw is dat eens per jaar. Maar sinds

enkele decennia (te beginnen met 1960) gaat het zeker om 100 hogere soorten per jaar. Verwacht wordt dat dit de komende twintig jaar zal oplopen, inclusief de lagere soorten, tot 40.000 soorten per jaar. Oftewel 100 per dag, dus enkele per uur. Norman Myers noemt dit het grootste „biologische debâcle“ van de geschiedenis.

Nou èn, zal menigeen zeggen. Er bestaat immers een verband tussen de winst aan mensenlevens – één biologische soort – en het verlies aan planten en dieren. Alleen biologen en cultuurfilosofen maken zich echt boos, dus wat let ons om verder te gaan met de ons bekende, natuurvijandige levenswijze? En bovendien, een mytische tijger in mijn tank is mij meer waard dan een echte tijger in een ver afgelegen bos. En bovendien is er weinig aan te doen, met alle waardering voor de Robin Hoods van Greenpeace en voor het Wereld Natuurfonds.

De waarschuwingen zijn niet van de lucht, natuurlijk. De mens roeit met het dier zichzelf uit, roept het ene werelddeel het andere toe. Maar de koers lijkt er niet door te veranderen. Dit betekent dat de huidige, snelle toename van de uitroeiing een in wezen diepe culturele crisis is waarin de ontkenning van de menselijke verwantschap met de natuur volstrekt dominant is geworden. De moderne opvatting van de economie erkent dat de productiegroei gebruik moet maken van de natuur, in de vorm van water bodem en lucht, en dus dat die productiefactor een soort kapitaal is. Maar hoewel medicijnen worden ontwikkeld uit het genetisch reservoir van de natuur, zoals iedere plantenveredeling daaruit voortkomt, lijkt de afstand tussen het eindproduct en de bron te groot voor begrip en doeltreffende bezorgdheid. Het reservoir, dat overleven in de toekomst mogelijk moet ma-

Alle EG-landen zijn zondaars
Op milieugebied is Nederland niet de beste van de klas

door Hans Schmit en Co Weijgraven
ANSEL - „U moet...“

Stadsbewoners ademen zwaar vervuilde lucht in

Verdwijnen bossen net ernstig als kernramp'

GENEVE (AP) - Het merendeel van de 1,8 miljard mensen op de aarde worden ademt zwaar vervuilde lucht in. Dit blijkt uit een rapport van de afdeling voor milieuzakelijke zaken van de Verenigde Naties (UNEP) en de Wereldgezondheidsorganisatie (WHO).

Het rapport is het resultaat van de studie naar de luchtvervuiling in 63 landen volgens de algemene methode van de Verenigde Naties. Het werd gepresenteerd door de directeur van de afdeling voor milieuzakelijke zaken van de WHO, Michael Curran, die aan de leiding staat van het internationale netwerk van onderzoekers die de luchtkwaliteit in 63 landen meten.

De studie is de eerste die de luchtkwaliteit in de meeste landen van de wereld meet. Volgens Curran worden de meeste landen wereldwijd niet aan de normen van de WHO voldoen. Hij zei dat de meeste landen niet aan de normen voldoen, met name in de ontwikkelingslanden.

Curran zei dat de meeste landen niet aan de normen voldoen, met name in de ontwikkelingslanden. Hij zei dat de meeste landen niet aan de normen voldoen, met name in de ontwikkelingslanden.

Curran zei dat de meeste landen niet aan de normen voldoen, met name in de ontwikkelingslanden. Hij zei dat de meeste landen niet aan de normen voldoen, met name in de ontwikkelingslanden.

ZIE JE WEL, DAT ER HELEMAAL
GEEN GROTE BOZE WOLF ONDER
JE BED LIGT...

TBM

ken, wordt leeggepompt voor de behoeften van vandaag.

Het Wereld Natuur Fonds heeft dit eens als volgt geformuleerd: „Als we nieuwe Duistere Middeleeuwen tegemoet zouden gaan en alleen een beperkte hoeveelheid boeken mochten meenemen in het klooster, dan zouden we een keuze moeten maken. Welke soort kennis zal ons het meeste van pas komen? De keus valt vrijwel zeker op de biologie, met de daarbij toegepaste vormen zoals medicijnen, landbouw, bosbouw en visserij. Maar wat doen wij? Precies het tegendeel: we gooien de biologieboeken weg vóór ze zijn geschreven!”

Overschreden drempels

Wat betekent dit alles? De Amerikaan Lester Brown, goeroe van het milieuonderzoek in de wereld, zegt in zijn laatste „State of the world” dat het hier vooral gaat om *overschreden drempels*. Vóór zo'n drempel kan men op z'n schreden terugkeren, daarachter is geen herstel mogelijk. De redenen dat de wereld kennelijk zonder scrupules over die drempels stapt zijn duidelijk.

Ten eerste wordt het wereldsysteem gereguleerd door politieke motieven die op de korte termijn gericht zijn en door markteconomische instrumenten die lange-termijnschaarste aan milieu en hulpbronnen niet kunnen berekenen of zelfs maar bevatten.

Deze markteconomieën krijgen in het kielzog van de no-nonsens-ideologie alle mogelijkheden om zich te bewijzen als de enige stuurfactor van betekenis. De niet-marktgebonden sectoren zoals

Het reservoir dat overleven in de toekomst mogelijk moet maken, wordt leeggepompt voor de behoeften van vandaag

onderwijs, openbaar vervoer, wetenschap, veiligheid, nutsvoorzieningen, bejaarden- en gezondheidszorg en milieu raken in de knel tussen bezuinigingen en privatisering. De bestuurders gaan er kennelijk van uit dat de optelsom van alle marktgebonden economische activiteiten leidt tot een stabiele welvoorzienende samenleving. De praktijk leert dat de genoemde kollektieve sectoren met geen mogelijkheid in de private sfeer vallen te trekken, en bijgevolg raakt de ene na de andere in de knel. Door verwaarlozing van het openbaar vervoer hebben de spoorwegen een investeringsachterstand van 33 jaar; de dienstregelingen zijn zo onbetrouwbaar geworden dat iedereen de auto wordt ingejaagd, met het onoplosbare file-effect als gevolg. Verder heeft het middelbare onderwijs een kazernachtige structuur gekregen en zijn de universiteiten een schaduw van wat zij vroeger waren. Wie gaat studeren op de student, vergelijkbaar met de aankoop van een eengezinswoning. Nederland de helft uit aan voortgezet en hoger onderwijs van dat van W-Duitsland zodat de vraag rijst waar al dat gewenste elan dan toch vandaan moet komen. Daarvoor is toch kennis nodig?

Wat geldt voor onderwijs en vervoer

treft ook het milieu. Pogingen om deze kollektieve sektor te beheren, lopen stelselmatig uit op mislukkingen en op absurditeiten zoals bijvoorbeeld in Gelderland waar de *konsumenten* een extra toeslag moeten betalen voor de drinkwaterverontreiniging door de bio-industrie. Dat komt neer op een belastingheffing bij de *getroffenen* om de *veroorzakers* te subsidiëren!

Zomer 1988 kondigde de Westduitse milieuminister Klaus Töpfer aan dat de Noordzee-schoonmaak wel twintig miljard D-mark zou gaan kosten en dat dit gigantische karwei binnenkort zou gaan beginnen. Er zal niet veel van terecht komen, want bevoegdheden noch instrumenten zijn ministers deel.

Tezelfdertijd deed zijn Nederlandse collega een poging de kleine auto te binden aan strengere uitlaatgasregels. Het kwam hem op een reprimande van de media te staan; daar kent men z'n klanten, die immers allen een kleine auto bezitten. De no-nonsens-ideologie geeft het primaat aan de beperkte doelstellingen van het bedrijfsleven en realiseert zich niet dat de doelstellingen van dat bedrijfsleven beperkt zijn tot de markt. De enorme macht en zuigkracht ervan zijn geen instrumenten om onder-

wijs, gezondheidszorg en milieu te garanderen. Grote kapitaalstromen, kennis en talent worden primair gericht op het innoveren en produceren van goederen die het milieu belasten. Het omgekeerde gebeurt niet: het milieu redt ten koste van de produktie. Deze krachten kennen stuk voor stuk beperkte doelstellingen, maar bij elkaar opgeteld sturen ze het mondiale economische systeem. De no-nonsense-politiek die zich geheel konformeert aan deze belangen creëert een produktiegezinde overheid. Terwijl de overheid juist de plaats is waar de niet-marktgebonden kollektieve belangen behartigd zouden moeten worden. De overheid verliest zo haar rol van sturend en korrigerend apparaat en verandert in een ondersteunend apparaat van opgetelde industriële deelbelangen.

Milieubehoud versus groei

Er zijn echter meer redenen waarom het milieu kennelijk niet beheerd of gereguleerd kan worden. Zo is daar de *volume* kwestie. De totale som van onze activiteiten wordt meestal „groei” genoemd. Hoe we er ook op hameren, de illusie blijft in stand dat er zoiets als „groei” bestaat wanneer meer koolstofdioxide tot minder mensen leiden, en dat is precies wat er gebeurt: de bio-industrie loost ammoniak, dichtbij de Veluwe en daardoor gaan (onder meer) de bomen daar dood.

Door niet anders dan een verkeerd begrepen statistische *afpraak* wordt die overvloed aan geproduceerd varkensvlees tot *groei* gerekend maar worden de verloren bomen, en andere schade t.g.v. de mestproblematiek niet van die groei afgetrokken. Dit patroon heeft onze samenleving grondig verziekt en overheerst het denken over welvaart, economie, ruimtelijke ordening en inkomens. In een recente nota van het Nederlands Christelijk Werkgevers (NCW) wordt grote prioriteit gegeven aan het milieu, maar toch komt weer het adagium te voorschijn dat het geld om milieu te sparen of te redden eerst met groei verdiend moet worden. Dat is *waar* als het gaat om de sanering van individuele bedrijven. De kosten van rookgaszuivering, verbranding van afvalstoffen en afvalwaterzuivering moeten worden terugverdiend en dat kan alleen door meer winst te maken, dus door groei.

Maar wat *waar* is op bedrijfsschaal is niet waar op landelijk niveau en daarbuiten. Hierdoor ontstaat een paradoxale situatie: de optelsom van de groei per bedrijf om het milieu te zuiveren laat groei zien van produktie en nationaal inkomen, maar de kollektieve aanslag op het milieu die erdoor ontstaat doet dat inkomen weer dalen. Dit verschijnt echter niet in de balans. Het opschonen van produktie-processen is vergelijkbaar met het dichten van de kieren in een tochtig huis. Dat is nuttig, maar op een dag zijn alle kieren dicht en is de energiebesparing maximaal geworden. Volgens de logica van de produktiegroei wordt daarna een tweede huis neergezet, wat toch weer de energie consumeert die met het kieren-

De produktiegroei is het Leitmotiv van de moderne maatschappij, vergelijkbaar met de devotie in de middeleeuwen die op de ordening naar Gods bedoelingen was gericht

dichten werd bespaard. Netto is er nu geen voordeel meer, de energie- (en milieu-) consumptie gaat verder. Schone technologie is dus eerst nodig, maar levert op den duur steeds minder rendement op als de onderliggende produktiegroei het milieu blijft aantasten. Opschoning van produktieprocessen door schone technologie leidt per bedrijf tot indrukwekkende resultaten, maar door de wet van de afnemende meeropbrengst neemt de vervuiling, door het gegroeide volume, weer toe. Een voorbeeld: de groei van het autoverkeer leidt tot de noodzaak 1/2 van nieuwe wegen, waarvan de aanleg tot de groei wordt gerekend. Meer wegen, meer auto's, meer benzineverkoop, alles groeit. En het gaat goed met de economie!

Maar groeit het wel echt?

Als water, bodem, ruimte en andere milieuproduktiefactoren zijn opgebruikt, zijn deze essentiële factoren dus niet meer voor de produktie beschikbaar. Zonder onderdelen geen machine, zonder produktiefactoren geen produktie. Het feit dat dat toch wordt geprobeerd en ook schijnbaar lukt, wordt veroorzaakt doordat wij die milieuproduktiefactoren afpikken van ons nageslacht of van de burens.

Maar... gaat het dan ook goed met onszelf? De door de wegen opgeslokte landschappen en ruimte zijn aftrekposten die nergens in de boekhouding verschijnen. De luchtverontreiniging, een schadepost van ca. 2 miljard (en niet alleen door het verkeer), zien we niet aan de negatieve kant van de balans.

De al eerder genoemde landbouw veroorzaakt zelf een schade van 100 miljoen per jaar (volgens een studie van het Centrum voor Landbouw en Milieu) aan het eigen produktiemilieu (zoals bodem en water). Maar ook dit cijfer komt niet in de nationale boekhouding als aftrekpost terecht. Men stelle zich een vergelijkbare situatie in een andere bedrijfstak voor - zoals bijvoorbeeld de luchtvaart. Het idee dat men daar de eigen produktiemiddelen (vliegtuigen) op vergelijkbare schaal zou beschadigen zou tot vliegverboden, parlementaire enquêtes en vallende regeringen leiden. Waarom dan niet in de landbouw? De Westduitse econoom Ludwig Wicke heeft de schade aan het milieu door de produkte voor West-Duitsland alleen al geschat op 100 miljard DM per jaar, een getal dat voor West-Europa ongeveer op 250 miljard ligt. Dit soort bedragen geeft aanleiding tot de stelling dat er de afgelopen tien jaar helemaal geen economische groei geweest kan zijn...

Precieze berekeningen ontbreken evenwel, en de oorzaken daarvan zijn alweer velerlei. De belangrijkste is van mythische omvang. De produktiegroei is *het* Leitmotiv van de moderne maatschappij. Het is vergelijkbaar met de devotie in de middeleeuwen toen de samenleving niet op welvaarts-groei, noch op kennisvermeerdering, doch op ordening naar Gods bedoelingen gericht was, duizend jaar lang. Elke samenleving schept voor zichzelf een collectief streven, dat religieus, mythisch of ideologisch is geïnspireerd, en de „groei”-i-

deologie is daarin geen uitzondering. Alle maatschappelijke instituties zijn in zo'n situatie veroordeeld tot aansluiting op deze ideologie, wat consequent leidt tot uitsluiting van diegenen die zich hierbij niet neerleggen. De belangrijkste milieu-instanties putten zich uit in bekentenissen dat milieu en groei heus wel samen gaan en dat we vooral het begrip „groei“ moeten herdefiniëren (als er maar groei blijft, als het niet-groeiende beestje toch maar vooral „groei“ mag heten), alsof de economische definities voor *volumegroei* niet vastliggen: dat wat het *Nationaal Inkomens rekent tot groei*. Kennis en software-informatica horen daar niet bij, maar wegen en varkens tellen pas echt aan.

Het volumeprobleem

Een onuitputtelijk milieu bestaat niet, zoals de CO₂ - en ozonkwestie bewijzen: alle voorwaarden tot produceren en bestaan liggen in het milieu. Wat uit het milieu wordt gehaald, wordt verwerkt en belandt via het tussenstadium van de consumptie altijd als een laagwaardiger stof in het milieu. Volgens de wet van behoud van materie is het niet mogelijk hierbij volume in het niets te doen verdwijnen. Iedere stof wordt omgezet in een andere (of in energie), waarbij alleen de biologische afbraak in inerte stoffen leidt tot een „oplossing“ van een milieuprobleem. (Ironisch genoeg is dit vooral het geval bij verbranding van chemisch afval op zee, waarbij bij voldoende hoge temperatuur het afval wordt omgezet in water en zoutzuur, welke laatste stof in zee neutraliseert.) Het volumeprobleem

Een mytische tijger in de tank is velen meer waard dan een echte tijger in een ver bos

echter leidt nooit tot andere oplossingen dan een nieuwe volumeprobleem en daarmee zijn milieu en produktie per definitie met elkaar kommuniserende vaten: meer van het één betekent minder van het ander.

Deze konklusie is onontkoombaar maar vrijwel onverteerbaar voor de politiek. Dit blijkt ook uit het zogenaamde rapport van de Commissie Brundtland (genoemd naar de voorzitter, de Noorse premier) dat in opdracht van de Algemene Vergadering van de Verenigde Naties is opgesteld. Uniek is dat de samenstellers het met elkaar eens zijn dat het milieu de belangrijkste bestaansvoorwaarde op aarde is. Een konklusie die in een dergelijk gezelschap tot voor kort onhaalbaar was want het betreft hier een spectrum van nationaliteiten en kennis die nooit tevoren zo eensluidend in een milieu-opinie zijn geweest. Maar ook zij komen er niet uit: het milieu moet gespaard en tegelijkertijd moet de hele wereld worden getild naar het Westerse ontwikkelingspeil. En dat nu is onhaalbaar: want *dan kookt de aarde en regent het azijn*.

Voorbeelden kunnen dit verduidelijken: wat gebeurt er als tropische bossen worden omgekapd voor de export van hardhout? In de meeste gevallen ont-

staat er ter plaatste binnen enkele jaren een woestijn en klimaatsverandering. Maar zelfs in het geval van herbebossing gaat het milieu drastisch achteruit en verdwijnen per jaar duizenden planten- en diersoorten, zoals in grote delen van West-Afrika, in Birma, Thailand, Maleisië, Indonesië en de Filipijnen. Tenzij wij het verdwijnen van bossen en diersoorten *niet* rekenen als *materiële* achteruitgang en het produceren van consumptiegoederen *wel* tot de *materiële* vooruitgang, is hier sprake van een onmogelijke combinatie: het is óf produktiegroei óf milieu, en niet beide. Alleen waar de woestijn verandert in een grazige weide zou je kunnen zeggen dat het milieu met de produktie meegroeit, maar zelfs dat is betwistbaar. Want zelfs de woestijn herbergt een bijzonder soort natuur die dan verloren gaat.

Milieu beperkt groei

Als het milieu de beperkende faktor is voor de produktiegroei, dan ligt het voor de hand dat de volgende economische recessie ontstaat dankzij een tekort aan de produktiefaktor milieu. Immers de bio-industrie raakt z'n groei kwijt omdat het bos geen ammoniakemissie meer kan verdragen; vervolgens stagneert het verkeer als „produktie“

HET MILIEU IN HUMANISTISCH PERSPEKTIEF

In het onlangs verschenen nieuwe Humanistisch Perspektief is ook een hoofdstuk gewijd aan ecologie. Daarbij zijn onderstaande zeven stellingen opgenomen.

1. De reeds in gang zijnde ontwikkeling van een milieuramp dient te worden gekeerd. Dat betekent dat een zodanig gebruik van de natuur moet worden gemaakt, dat het behoud en herstel van de biosfeer wordt bevorderd.
2. De ideologie van de ongeremde groei moet worden vervangen door een economie van selectieve groei, waarbij alleen milieu-vriendelijke sectoren mogen groeien.
3. Het mogelijk economische groei-percentages moet primair gebruikt worden voor herstel van de natuur. Daarmee wordt tevens een omvangrijke werkgelegenheid geschapen.
4. Een wereldbevolkingspolitiek die is gericht op een afname van de wereldbevolking, met name in de grote bevolkingsconcentraties en in de gebieden met een hoog consumptie-niveau, moet worden gestimuleerd.
5. De toepassing van alle technologieën, met name ten aanzien van de kernenergie en de chemische industrie, dient steeds te worden getoetst aan de gevolgen voor het milieu op korte en lange termijn.
6. Een actief milieubeleid van de overheid, dat wordt gevoerd door het besef van verantwoordelijkheid voor het leefmilieu bij de burgerij en gestimuleerd door de werkzaamheden van milieu-groepen, dient ingevoerd te worden. Bij de afweging van waarden en doeleinden van het overheidsbeleid behoort de zorg voor natuur en milieu prioriteit te hebben. Voor een doeltreffend milieubeleid is internationale samenwerking onmisbaar.
7. Het bevorderen van een milieu-bewuste leefstijl, die een daadwerkelijke bijdrage levert aan het behoud en herstel van de natuur, is gewenst. Daartoe dient doorlopende actieve voorlichting te worden gegeven over de wijze waarop ons leefmilieu thans wordt ondermijnd, en wat daar aan gedaan kan worden.

Aluminium bederft drinkwater

Zure regen lost het metaal in de bosgrond op

bosgrond op

Nigeria zegt zware vervuiler kogel toe

Lagos (AP, Reuters) - Nadere gaat importeurs van giftige metalen in de haven van Lagos, Nigeria, de zware vervuiler kogel toe. De haven is de grootste in Nigeria en de zware vervuiler kogel wordt gebruikt voor de productie van aluminium. De haven is de grootste in Nigeria en de zware vervuiler kogel wordt gebruikt voor de productie van aluminium.

omdat de schaarste aan het milieu „lucht“ en ruimte dwingend wordt; de landbouw stuit op z'n grenzen omdat de bodem verzaagt en erodeert en het grondwaterpeil te ver is gedaald, enzovoorts, enzovoorts. Deze effecten treden nu al op. En de bijbehorende produktieverschuiving naar de Derde Wereld is ook al te zien. Daar is immers nog voldoende „milieu“ beschikbaar. Of omdat er inderdaad nog ruimte en water zijn, of omdat er geen enkele milieuwetgeving is. Zoals in bijvoorbeeld Taiwan, waar het „economische wonder“ de mensen de adem beneemt en het voormalige bloemeneiland Formosa heeft herschepen in een stinkende heksenketel vol kokend afval.

Wat moet de konsument en kiezer dan? Wij leven in een soort interregnum, een periode waarin de oude ideeën verschaald lijken en nieuwe niet worden geboren. Een bezitsmoraal beheerst het politieke gebeuren; geld verdienen en niet omzien, een strijktuur van halve anafabeten die ten koste van omgeving, toekomst en Derde Wereld de samenleving veroveren. Maar lang kan dat niet duren.

Een groeiende tegenbeweging zal het tij moeten keren, en de signalen zijn evident: koalities van konsumentengroepen, kerken, vakbonden en anderen vormen zich. In West-Duitsland heeft Umwelt de functie van een vervangende religie aangenomen: de hele samenleving is ervan in de ban en het gevestigde systeem blijkt er niet tegenop te kunnen. Hetzelfde gebeurt in Italië. Een begin ervan leeft op in overig Zuid-Europa, behalve Portugal, terwijl in Oost-Europa de milieu-activiteiten hoofdtijde van de glasnost zijn. Het is allang geen vijf voor twaalf meer. Het is over twaalfen, de ellende is akuteel. En wat we ook doen, voor veel is het al te laat. Maar wij hoeven niet te slagen om toch te mogen hopen. De zittende macht zal zich moeten verantwoorden, en doet dat haars ondanks, met een schuin oog op de achterhaalde no-nonsens-ideologie en een begin van vrees dat de wereld er toch wel anders uitziet dan men in z'n overmoed had gedacht. Ook dat is aktualiteit.

Wouter van Dieren

Het Humanistisch Verbond houdt zich momenteel niet speciaal bezig met de kritieke fase waarin het milieu zich bevindt. Wel werd eerder, in 1975 toen het nog vijf vóór twaalf was, een nationale Ecologie-konferentie georganiseerd door het HV. En nam het kongres dat in 1981 bijeen kwam nog enige resoluties over de milieuproblematiek aan. Daarna werd het stil, erg stil terwijl de klok doortikte. Het is te hopen dat het HV de draad weer zal oppakken om in woord en daad te helpen voorkomen dat nog meer drempels met onomkeerbare gevolgen worden overschreden.

TWIJFELS EN ANGSTEN VAN EEN MENSELIJKE JEZUS IN FILM MET BOEIENDE THEMA'S

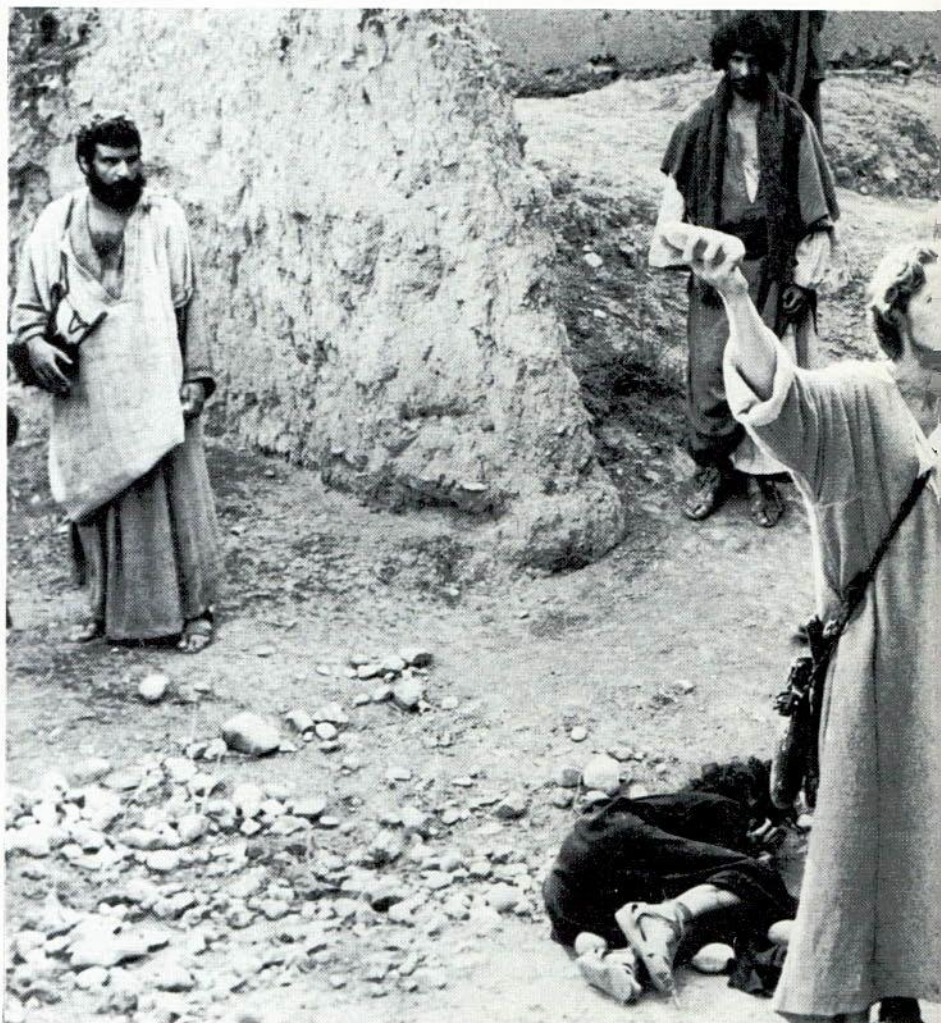
De film zou godslasterlijk zijn en de roep om „De laatste verzoeking van Christus“ te verbieden, leidde zelfs tot een kort geding. Het is dan natuurlijk ook wel even wennen om een huis-tuin-en-keuken Christus te zien, een man van vlees en bloed en ten prooi aan zeer menselijke verleidingen. Albert Nieuwland kreeg het aanbod om de film met enkele dominees te gaan zien.

De dag na mijn vakantie werd ik opgebeld met de vraag om deel te willen nemen aan een forum over een omstreden film over de figuur van Christus. In Amerika was er al bonje om ontstaan en vóórdat de film in Nederland uitgebracht zou worden, wilde men 'vers van de lever' een aantal opvattingen erover vanuit verschillende hoeken met elkaar confronteren. Bisschop Bomers, Johan Maasbach en de EO hadden al geweigerd om mee te doen. Dit leek mij een goed teken en hoewel ik totaal niet wist om wat voor film het ging, zei ik ja.

Op een zaterdagochtend begin september zaten we dan met enkele persmensen, dominees en de goede Marius Hofhuis van de Vrije Gedachte in het kolosale, en lege Amsterdamse Cinema International. Inmiddels had ik mijn vakantiekranten doorgenomen en begrepen waar het allemaal om ging. Ik verheugde me op een schandaalfilm maar schrok wel even toen ik hoorde dat deze een kleine drie uur zou duren en zonder pauze gedraaid zou worden.

Ik moet eerlijk bekennen dat die tijd omvloog. Heel geboeid heb ik zitten kijken naar *The Last Temptation of Christ* van Martin Scorsese (bekend van de films *Taxi Driver*, *Raging Bull* en *The colour of money*). Ook ben ik geraakt door een aantal thema's die ik uit de film oppikte. Ik heb de film maar één keer gezien en moest de ondertiteling ontberen, dus ben me ervan bewust een zeer subjectief en voorlopig oordeel gevormd te hebben. Maar omdat ik niet bijbels ben opgevoed, kon ik de film ook vrij onbevangen op me af laten komen.

Dat kan niet worden gezegd van de aanwezige dominees die voortdurend hun horloge raadpleegden en naar de wc moesten. Later erkenden ze dat ze zich soms mateloos hadden zitten ergeren aan het belachelijke beeld dat Christus

volgens hen in de film had gekregen. Toch stond bij de aankondiging duidelijk vermeld dat deze **niet** op de bijbel gebaseerd was maar op de roman *De laatste verzoeking* van de Griekse schrijver Nikos Kazantzakis (1885-1957) – bekend van *Zorba de Griek* en *Christus wordt weer gekruisigd*.

Het boek bracht bij het verschijnen óók al heel wat opschudding teweeg. De katholieke kerk plaatste het op de toen nog bestaande Index van verboden boeken. En de Grieks-orthodoxe kerk wilde het zelfs in heel Griekenland laten verbieden. Ze vond dat Kazantzakis „door Christus vooral een menselijke gestalte te geven, de waarheid van het evangelie verdraaide en door zijn fantasie Gods verhevenheid naar beneden haalde“. Als dat zó makkelijk is . . .

Andere punten van kritiek waren dat Kazantzakis met zijn „vulgariteiten“ het prestige van de kerk schade berokkende en dat zijn werken op de theorieën

van Freud en Marx gebaseerd waren. Kortom: men vond Kazantzakis een viezerik (hij liet immers Jezus in gedachten met Maria Magdalena vrijen) én een communist. Beide beschuldigingen waren apert onjuist. Kazantzakis was een diep-religieus, maar ook onorthodox schrijver. In zijn boeken komen regelmatig de spanningen naar voren die hij voelde tussen seksualiteit en liefde, lichaam en geest en ook tussen de kerk als institutie en het levende evangelie. Dat maakte hem in de ogen van de clerus natuurlijk uiterst verdacht. Temeer omdat hij vooral het gewone volk wilde aanspreken en daartoe als een van de eerste moderne Griekse schrijvers in de volkstaal schreef en niet in het klassieke Grieks.

De radiozender van de communistische rebellen bediende zich ook van het gewone Grieks, vandaar de beschuldiging.

Herhaling van de geschiedenis

De geschiedenis lijkt zich te herhalen. Veel van Kazantzakis zelf komt terug bij Scorsese. Ook hij is een religieus, volks iemand die graag van zijn geloof wil getuigen in rechttoe-rechtaan beelden, woorden en gedachten. Als jongen uit een Italiaanse buurt van New York wilde hij dolgraag prester worden. Hij gaf zijn langgekoesterde wens pas op toen hij zijn roeping kon inruilen voor een andere, namelijk de cinematografie. Het volkse, Italiaanse, Amerikaanse,

se, katholieke, getuigende, het zijn allemaal duidelijke ingrediënten van de film.

Veel gebeurtenissen die wij graag wat symbolischer opvatten, worden letterlijk uitgebeeld. Zoals de verzoeken in de woestijn in de gedaanten van de sprekende leeuw en de met een vrouwenstem sissende slang. Ook met de extravagantie van allerlei beelden zullen sommige mensen moeite hebben. Bijvoorbeeld met de orgastische doopsceën van Johannes de Doper. Het is natuurlijk uiterst gemakkelijk om met bezwaren van deze aard of met historische en theologische kritiek (Kazantzakis/Scorsese laat bijvoorbeeld Maria aan het laatste avondmaal deelnemen) de film af te doen. Niet voor niets herhaalt de geschiedenis zich ook in de rel, die nu in Amerika trouwens veel groter is dan die indertijd in Griekenland. Allerlei heilige huisjes worden blijkbaar bedreigd en een film is nu eenmaal een

veel indringender medium dan een roman.

De film heeft net als het boek ook een duidelijk provocatief element. Ik kan me niet voorstellen dat Scorsese zo naïef is om – zoals hij zegt – geen heibel te verwachten. Het levert immers gratis publiciteit en dus veel bioscoopbezoekers op. Er zit trouwens ook een ritueel element in alle protesten tegen de film. Deze wordt van rechts-christelijke hoek maar al te graag aangegrepen om zich tegen af te zetten en de eigen identiteit daarmee te versterken.

Een echte neuroot

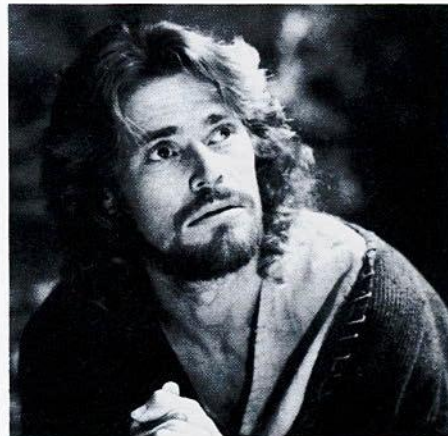
Maar nu de film zelf. Ik zal niet op de historische en theologische kant ervan ingaan en ook niet op de artistieke kwaliteiten. Er zijn fascinerende beelden en de film lijkt me redelijk goed gemaakt en onderhoudend maar ik wil het vooral hebben over de thema's die me aanspreken. De film begint met een heel letterlijke worsteling van Christus met zichzelf. Is het een engel waarmee hij strijdt, of is het de duivel? Heel lang wordt hij door deze twijfel bevangen. Eén van de dominees uit het forum was hierdoor zeer verontwaardigd omdat Jezus niet als de Heiland maar als een echte neuroot wordt uitgebeeld. Ik vind dat juist een sterk punt. Christus is niet het eindprodukt dat wij in de loop van de eeuwen van hem hebben gemaakt, maar een levende man van vlees en bloed die gaven en krachten in zich ontdekt die hij niet weet te plaatsen en die hem een tijdlang ondersteboven keren. Dit geldt vooral voor mensen met paranormale begaafdheden, maar in het algemeen zal iedereen zich erin herkennen die moeite heeft om de zekerheid en vastigheid van een te nauw en eng geworden zelfbeeld op te geven en te vertrouwen op de innerlijke levende kracht van een ruimer zelf.

Een ander thema dat me aansprak is de vraag in hoeverre je verantwoordelijk bent voor wat je – vaak onbedoeld – bij anderen teweegbrengt. Christus merkt in de film tot zijn verbazing (en in het begin tot zijn ontsteltenis) dat mensen een Heiland van hem maken en hem bovennatuurlijke krachten toekennen. Moet hij in deze rol van wonderdoener en heilmeester treden of niet? Op aandrigen van zijn discipelen doet hij dat inderdaad – maar niet helemaal van harte. Hij overstemt zijn twijfel door geforceerdheid in optreden. Deze gedrevenheid benadrukt inderdaad de menselijke kant van Jezus. Het goddelijke, echt charismatische ontbreekt, ook al door de acteur Willem Dafoe die als Christus bepaald niet de mooie jongen is van *Jesus Christ Superstar*.

De macht van charisma

Het thema van de macht van de charismatische rol is volgens mij in de film belangrijker dan dat van de seksualiteit. Scorsese wordt verweten zijn eigen seksuele frustraties op de figuur van Christus te hebben geprojecteerd. Natuurlijk is het een mooie kapstok voor projecties, maar in deze film gaat het meer om de macht, de macht die van de

charismatische rol overgaat in de macht van de gevestigde godsdienst. Als Christus aan het kruis hangt, krijgt hij een hallucinatie. Een engel komt op hem af en zegt: Jezus, heb je eigenlijk zolangzamerhand niet genoeg gedaan voor de mensheid? Heb je niet genoeg geleden? Je hebt immers van alles in gang gezet, wat nu vanzelf verder rolt. Is het nu niet eens tijd om aan jezelf te denken? Dit vindt Jezus eigenlijk zelf ook wel. De engel haalt de nagels uit het kruis en neemt Christus mee de wei-

landen in. In de verte nadert een bruiloftsstoet. Wie trouwt daar, vraagt Christus. Jij, antwoordt de engel, met Maria Magdalena. In de volgende scène zien we hen heel uit de verte de liefde bedrijven. (Om deze scène is het grootste schandaal ontstaan. Wie projekteert zijn seksuele frustraties dan eigenlijk?). We zien dat Christus rustig verder leeft, kinderen krijgt, oud en der dagen zat wordt en als een Methusalem op zijn sterfbed ligt. Net op het moment dat hij vredig zijn ogen wil sluiten, stormen de discipelen verontwaardigd binnen. Ze verwijten hem ertussenuit geknepen te zijn en de verantwoordelijkheid voor zijn daden niet op zich te hebben genoemen. Christus wordt in zijn geweten aangesproken: hij is blijkbaar toch onmisbaar. Hij begint weer te twijfelen – de engel schrompelt ineen – en hangt weer aan het kruis, waar hij vervolgens verzalgd de ogen sluit, verzoend met de rol van Heiland, Gods zoon en voorbeeld voor de mensheid. De laatste verzoeking was niet die van de seksualiteit alleen; het ging ook om de verleiding om tijd „met pensioen“ te gaan en gewoon een lekker en niet te moeilijk leven te leiden. Een heel gezonde verlokking lijkt me, die helaas dan toch weer wordt gevolgd door de allerlaatste verzoeking. Die van het toch weer intreden in de rol van Heiland, de valkuil ook van de macht van een (weliswaar pas) gevestigde orde. Kortom: Scorsese heeft een film gemaakt waarin aan de hand van de figuur van Christus het leven met zijn vele facetten wordt getoond. De forumdominees zijn van plan de film sterk af te raden. Ik ben het daar niet mee eens. Laat iedereen de film gaan zien en er iets van zichzelf in ontdekken. Dan is al die opschudding nog ergens goed voor geweest.

Albert Nieuwland

HUMANISTEN UIT VELE LAN

Van 30 juli tot en met 4 augustus kwamen uit alle delen van de wereld 800 humanisten bijeen in Buffalo USA voor het tiende wereldkongres van de Internationale Humanistische en Ethische Unie (IHEU). Centraal thema op dit kongres was de vraag hoe we in de eenentwintigste eeuw een wereldgemeenschap kunnen bouwen die de economische conflicten, oorlog, ekologische vernietiging en racistische, religieuze en seksuele rivaliteit zal overstijgen. Voor de eerste maal waren er afgevaardigden uit China en de Sovjet Unie, maar ook een Afrikaans land als Ghana was vertegenwoordigd, evenals India, Australië, Israël, Polen, Spanje en Joego-Slavië. Er werden vele onderscheidingen uitgereikt. Aan Herbert Hauptman, Betty Friedan (voor haar baanbre-

kend werk op het gebied van de vrouwenemancipatie), Andrej Sacharow, Corliss Lamont, Henry Morgenthaler, Mathilde Krim.

Sacharow was helaas niet aanwezig, hij kreeg geen toestemming om het land te verlaten. Volgend jaar zal echter een humanistische delegatie uit het Westen naar Moskou en Leningrad reizen voor een dialoog met de atheïstische beweging in Oost-Europa. Dan zal de onderscheiding aan hem worden uitgereikt. De IHEU nam ook een resolutie aan op het gebied van mensenrechten, waarin zij regeringen oproept hun verantwoordelijkheid t.a.v. de gelijke en onvervreemdbare rechten van alle mensen te waarborgen. Dit is de enige garantie voor vrijheid, rechtvaardigheid en vrede. Naar de Secretaris-Generaal van de

HENRY MORGENTHALER: ABORTUS IS EEN ETHISCH VERANTWOORDE, PERSOONLIJKE BESLISSING

Als iemand een onderscheiding heeft verdiend, dan is dat Henry Morgenthaler. Viermaal moest hij terechtstaan voor abortus en kreeg een gevangenisstraf van 18 maanden. Een hard gelag voor iemand, die in zijn jeugd in drie concentratiekampen heeft gezeten. Hij zette zijn vrijheid op het spel om vrouwen het recht op abortus te geven.

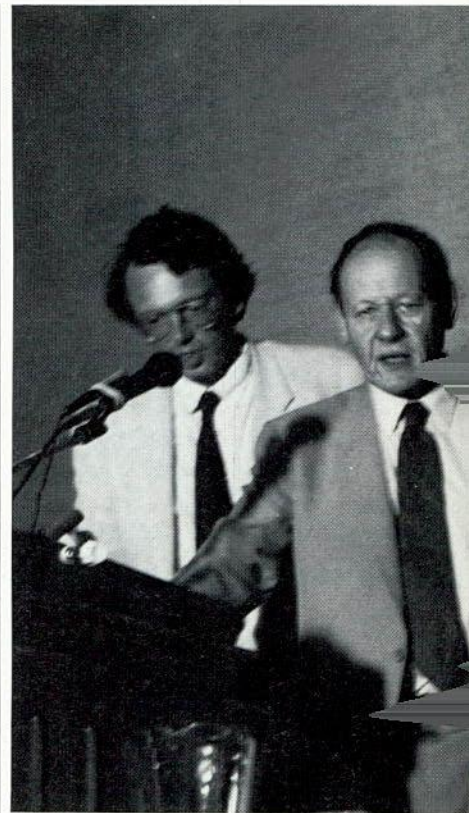
Henry Morgenthaler werd in 1923 in Polen geboren. Zijn ouders hadden zich afgekeerd van het joodse geloof en werden socialisten. Hij werd als atheïst en humanist opgevoed, geloofde in sociale rechtvaardigheid en gelijkheid voor alle mensen, verantwoordelijkheid voor zichzelf en de samenleving. Deze opvoeding legde de basis voor zijn humanistische filosofie. In de 2e wereldoorlog zat hij gevangen in de concentratiekampen Lodz, Auschwitz en Dachau. In 1944 werd hij door de Amerikanen bevrijd. Hij studeerde medicijnen, eerst in Marburg, toen in Brussel en behaalde tenslotte zijn graad in Montreal aan een katholieke universiteit. Toen in 1967 de abortuskwestie in het Canadese parlement aan de orde kwam, schreef hij als president van een humanistische organisatie in Montreal een brief naar het parlement, waarin hij stelde dat vrouwen recht hebben op behoorlijke medische voorzieningen.

Henry Morgenthaler: "Als arts was ik al eerder met het vraagstuk van abortus gekonfronteerd. Vrouwen stierven of raakten gewond omdat niemand hen wilde helpen. Ik presenteerde de brief in het Huis van Afgevaardigden en we kregen veel publiciteit. Vrouwen vroe-

gen me om hen te helpen met een abortus. Eerst weigerde ik, want het was gevaarlijk. Ik had de verantwoordelijkheid voor mijn gezin en kon mijn artsvergunning verliezen. Maar na een tijdje besloot ik dat het mijn plicht was als humanist en arts om hulp te bieden. In 1968 voerde ik mijn eerste abortus uit. Ik hield daarbij twee principes in het oog. In de eerste plaats moest het zo veilig mogelijk zijn en in de tweede plaats heb ik nooit een vrouw teruggestuurd omdat ze niet kon betalen. De mensen kwamen uit geheel Canada en een tijd lang was Montreal de veilige haven voor vrouwen uit Noord-Amerika.

In 1970 werd ik voor de eerste maal gearresteerd en in 1973 kwam mijn zaak voor. Ik zei de Frans-Canadese katholieke jury dat het mijn plicht was vrouwen te helpen, hun leven, gezondheid en waardigheid te beschermen en de jury sprak me vrij."

"In die tijd was er een wetsartikel waarin stond dat iemand die een ander helpt zijn of haar leven te beschermen, niet mag worden veroordeeld. Het was een grote overwinning temeer omdat de juryleden katholiek waren en volgens hen abortus dus een grote zonde is. Ik werd dus vrijgesproken, maar realiseerde me niet dat in Canada de staat het recht had tegen het besluit van de jury in beroep te gaan en dat het hooggerechtshof het besluit van de jury kon vernietigen. En dat deden ze dus. Het hof veranderde het besluit in schuldig en ik ging naar de gevangenis. De openbare aanklager wilde echter een

Henry Morgenthaler ontvangt zijn onderscheidingen. Rechts: voorzitter van het IHEU.

echte juryveroordeling en gelastte een nieuw gerechtelijk onderzoek, ditmaal op basis van de abortus van een 17-jarig geïmmigreerd Italiaans meisje. En daarvan werd ik weer vrijgesproken." "Ik werd tot 18 maanden veroordeeld en heb 10 maanden in gevangenschap doorgebracht. Maar tijdens mijn hechtenis moest ik opnieuw voorkomen. Ik was dus vrijgesproken maar zat nog gevangen. Dit ontzettende grote opschudding in Canada, vooral onder liberalen. Maar ook mensen die tegen abortus waren, protesteerden dat het rechtssysteem niet deugde. De minister van justitie gaf bevel tot een hernieuwd onderzoek van de eerste aanklacht. En weer werd ik vrijgesproken. Daarna kwam er

N BIJEEN IN BUFFALO, USA

VN zal een resolutie over minderheden worden gezonden, die o.a. behelst dat ieder individu het recht heeft zijn of haar eigen identiteit te behouden en te ontwikkelen zolang dit niet indruist tegen het recht tot zelfbepaling t.o.v. de rest van de maatschappij en het recht op integriteit van het menselijk lichaam, op privacy en economische onafhankelijkheid. Verder werden resoluties aangenomen over de veranderingen in de Sovjet-Unie sinds Gorbachov en over het verbieden van atoombomproeven. Voor de resoluties van de Israel Association for Secular Humanistic Judaism en van de Israel Secular Humanist Association over de omstreden resolutie (nr. 3379) van 1975 van de Algemene Vergadering van de VN, die inhoudt dat Zionisme met racisme en dis-

criminatie gelijk gesteld wordt, zal een commissie in het leven worden geroepen die dit heikele onderwerp gaat bestuderen.

Er werd veel gepraat die kongresdagen in het Amerikaanse Buffalo: lezingen, toespraken, gesprekken. Er was een ambitieus, dus overladen programma opgezet waar elke kongresganger maar een deel van kon meemaken. Emmy Jacobse was er bij voor de Humanist en sprak in de wandelgangen met Henry Morgentaler, winnaar van „Humanist of the Year“-onderscheiding en met William Jones, één van de weinige aanwezige Amerikaanse zwarten.

geoordeeld, maar ze konden met niet veroordelen en gevangen zetten in verband met het Morgentaleramendement en er kwam een nieuwe rechtspraak. Op 28 januari 1988 werd ik uiteindelijk vrijgesproken op grond van de nieuwe grondwet, die in 1982 in werking was getreden. Sindsdien bestaat er in Canada geen abortuswet meer en in theorie zijn artsen vrij een abortus uit te voeren.

Een abortus is volgens mij een privébeslissing van de vrouw en haar man of haar minnaar. Ik heb drie klinieken opgericht in Canada. Er worden artsen opgeleid en abortus wordt op de modernste manier uitgevoerd, het is nu heel veilig.

Hoe voelde u zich in de gevangenis?

„Ik vond dat ik onrechtmatig gevangen zat, dat ik daar niet hoorde omdat ik niets verkeers had gedaan. Ik was trots op wat ik had gedaan, trots dat ik in staat was geweest mensen te helpen op grond van mijn humanistische overtuiging. Ik was er zeker van dat ik zou worden vrijgelaten. Ik kreeg veel brieven uit het hele land die mij steunden. Natuurlijk was het deprimerend en niet gemakkelijk om van vrijheid, gezinsleven en alles verstoken te zijn. Vergeleken met de drie concentratiekampen was het niets.

U hebt zelf kinderen. Zou u bij uw eigen dochter een abortus uitvoeren?

Als er niemand anders beschikbaar zou zijn, zou ik het beslist doen. Ik vind niet dat abortus verkeerd is. Het is een ethisch verantwoorde, persoonlijke beslissing. Het is beter dan een kind krijgen dat niet met liefde wordt ontvangen. Ik vind dat kinderen gewenst moeten zijn, zodat ze de kans krijgen in een gezin op te groeien waar ze liefde, genegenheid en tederheid krijgen. Uit de psychologie weten we, dat de eerste maanden en jaren het belangrijkste zijn voor de vorming van de latere persoonlijkheid. En een kind dat liefde, zorg en genegenheid krijgt wordt een gezonde, emotioneel uitgebalanceerde volwas-

sene, die zelf ook liefde kan geven en vriendelijk is, met anderen wil samenwerken en verantwoording kan dragen. Als aan alle kinderen in de wereld deze goede zorg zou worden gegeven, zouden problemen als drugverslaving, kindermishandeling, incest en geweld tegen vrouwen en kinderen niet meer voorkomen.“

Voert u uw streven voor de emancipatie van de vrouw ook door in uw privé-leven?

„Ik probeer te leven volgens mijn humanistische overtuiging. Dat betekent dat ik mijn best doe. We zijn allemaal in een door mannen gedomineerde samenleving grootgebracht. De boeken van Betty Friedan en andere feministen overtuigden mij dat dat onrechtvaardig is. Ik probeer mijn humanistische principes in mijn privé-leven in praktijk te brengen.“

Bent u nooit bang?

„Soms wel. Ze hebben me beledigd en bedreigd. Soms is dat erg beangstigend. Maar ik zal niet opgeven om te doen wat ik moet doen, als een humanist en als arts. Als de wet alleen om religieuze redenen verbiedt die mensen te helpen, dan betekent dat religieuze onderdrukking. Het is verder niet alleen mijn humanistische filosofie maar ook de overweging dat ik door vrouwen te helpen op de lange duur de hele samenleving help. Immers, als je als baby geen liefde hebt gehad en bent mishandeld, kan geen psychiater je helpen om een uitgebalanceerd mens te worden.“

Bent u blij met uw onderscheiding?

Ik ben erg trots op de onderscheiding als erkenning van mijn lange strijd voor vrouwenrechten in Canada. Het is een strijd geweest van 20 jaar met gevangenschap, bedreigingen en intimidatie. Ik vind het fijn een internationale erkenning te hebben gekregen voor een dergelijke gevecht.

Emmy Jacobs

ks Rob Tielman en Paul Kurtz.

een ander bestuur in Quebec en dat besloot me niet meer te vervolgen.

In Canada kon je dus tweemaal voor hetzelfde feit terechtstaan. Daarom introduceerde de vroegere premier John Diefenbaker een wet dat het hooggerechtshof een vonnis of een vrijspraak door een jury niet mocht vernietigen.

Die wet werd aangenomen en staat bekend als het Morgentaleramendement. Ik besloot de wet opnieuw uit te dagen in de andere provincies. Ik opende een kliniek in Toronto en werd opnieuw gedagvaard en in 1984 weer vrijgesproken door de jury, nu voor de vierde maal. En ook ditmaal kwam het hooggerechtshof tot het besluit dat de jury verkeerd had

WILLIAM JONES: ZWARTEN HEBBEN HET GROOTSTE DEEL VAN HET SLECHTERE EN HET KLEINSTE DEEL VAN HET BESTE

Eén van de dingen die mij op het kongres opvielen, was dat er zo weinig zwarten bij de Amerikaanse humanisten waren. William Jones was één van de weinige en maakte met zijn speech diepe indruk. Hij verweet humanisten dat zij een overdreven belang hechten aan rationaliteit, waardoor emotionaliteit in het gedrang komt. Dat is volgens hem ook een van de redenen waarom zo weinig zwarten bij het humanisme zijn betrokken. William Jones is directeur van de afdeling rassenvraagstukken aan de Universiteit van Florida en hoogleraar in de theologie.

„In zekere zin is er in de V.S. een indrekte vorm van apartheid mogelijk door bijvoorbeeld hoge collegegelden. Studenten uit minderheidsgroeperingen komen van de onderste sport van de economische ladder. Als je geen beurs hebt, kun je je studiekosten niet betalen en op die manier is de toegang tot de universiteit voor je gesloten. Veel universiteiten maken gebruik van een test voor toelating tot de colleges hoewel is aangetoond, dat een dergelijke test geen duidelijke aanwijzing geeft voor succes of gebrek aan succes van studenten uit minderheden. Op een indirecte manier is er toch sprake van apartheid, wat ik neo-racisme noem en wat je naar mijn mening nog op alle universiteiten aantreft.”

„Als zwarten niet naar de universiteit gaan, heeft dat niets te maken met hun intelligentie, maar met hun economische toestand. Het aantal studenten dat afkomstig is uit minderheidsgroeperingen, daalt. Het is een gevolg van hun slechte economische positie. Scholen kunnen zwarten uitsluiten door de collegegelden te verhogen. In sommige plaatsen is het colleggeld 12000 tot 14000 dollar! Waar moet een arm gezin dat vandaan halen?

De zwarten in topfuncties kunnen hun kinderen toch wel laten studeren?

„De grote meerderheid van zwarten staat op de laagste sport van de economische ladder. Dat is zo sinds de afschaffing van de slavernij en (bitter) dat is nog zo. Zwarten hebben het grootste deel van het slechtste en het kleinste deel van het beste. Als je aan mensen op straat vraagt hoe de situatie van zwarten is, dan geven ze een gekleurd beeld van de veranderingen die ten gunste van zwarten zijn doorgevoerd. De statistieken laten echter het tegenovergestelde zien.”

Maar er is wel vooruitgang in de positie van zwarten in Amerika?

„Als je de situatie van honderd jaar geleden vergelijkt met de situatie van nu is er vooruitgang, maar (geërgerd): zo moet je niet kijken. Je moet kijken naar de situatie van zwarte t.o.v. witte Amerikanen honderd jaar geleden en zoals die nu is. Dan is er géén vooruitgang. Als je het gemiddelde inkomen van zwarte en witte Amerikanen vergelijkt vlak na de beweging van de burgerrechten met nu, dan is het verschil tussen het gemiddelde inkomen van zwarten en witten groter geworden. Het percentage zwarte studenten op hogescholen is gedaald. Het aantal studenten in de medicijnen bereikte zijn top in 1976, maar is sindsdien gedaald. Dit zijn cijfers uit regeringsrapporten.”

Is dat een gevolg van hun slechte economische situatie?

„Niet alleen. Als witten ervan overtuigd zijn dat er substantiële veranderingen hebben plaats gevonden, is het niet nodig om veranderingen aan te brengen. (En bitter): Witten „kijken door een roze bril en denken dat de balans genoeg in evenwicht is’.

Als zwarten een topfunctie hebben, kiezen ze dan vooral zwarten als naaste medewerkers?

Jones lacht, schamper en boos, verontwaardigd. „Er zijn geen zwarten in topfuncties, er zijn er alleen die managementfuncties hebben op een lager niveau. Op de lijst van de 500 grootste bedrijven is niet één bedrijf van zwarten. Als je alle zwarte economische eenheden, alle kleinere zwarte bedrijfjes bij elkaar optelt, sta je nog niet op de lijst van de eerste 500.”

Hoe kun je dit doorbreken?

„Je moet witten duidelijk maken dat onderdrukking de oorzaak is. Er is hier in de USA ooit een racistische samenleving gevestigd. In de slaventijd mochten zwarten niet leren lezen, ze mochten

geen grond in eigendom hebben. De wet sloot zwarten uit. De regering heeft steeds gezorgd dat de witte voordeel had in plaats van te zorgen voor een compensatie voor zwarten. Witte Amerikanen menen dat zwarte mensen daar zelf schuld aan hebben. Zij hebben zich nooit verantwoordelijk gevoeld voor het uitvaardigen van deze onrechtvaardige regels.”

„De laatste paar jaar is er een ontwikkeling op gang gekomen, die bemoedigend is. Een witte heeft besloten een substantiële bijdrage te geven voor ons beurzenprogramma. Ik ben voorzitter geworden van het Floridafonds voor hogere opleidingen. De Magnitestichting – een filantropische organisatie in Minneapolis – stelde een bedrag van 10 miljoen dollar ter beschikking, mits de staat Florida vijf miljoen wilde bijdragen. Daarmee kunnen twee programma’s gefinancierd worden. Een deel is bestemd voor zwarten voor promotie-onderzoek aan de universiteit van Florida. Een ander deel is bestemd voor zwarten, andere minderheden en blanke vrouwen om een jaar lang een opleiding te volgen tegen hun huidige salaris, mits ze daarvoor twee jaar in Florida gewerkt hebben. Vijftientig studenten krijgen ieder jaar een beurs.

Ik wil hiermee aantonen dat er iets gedaan kan worden als je de aard van het probleem onderkent en de juiste maatregelen neemt. In 1984 was er maar één zwarte student die promoveerde in informatietechnologie. Op mijn universiteit zijn er nu 6. Binnen twee jaar zal het aantal gepromoveerde zwarten verviervoudigd zijn. Er is dus een mogelijkheid. Eerst moet het probleem worden erkend en je moet je betrokken voelen bij datgene wat er verkeerd is. Mensen moeten inzien dat dit geen omgekeerde diskriminatie is, maar het recht trekken van vroegere diskriminatie.”

Emmy Jacobs

OP VIER UNIVERSITEITEN COLLEGES HUMANISME

De humanistische stichting Socrates, stelt zich ten doel mogelijkheden te scheppen voor een uitwisseling van gedachten omtrent fundamentele vragen waarvoor het humanisme wordt geplaatst. De stichting richt zich tevens op de verdieping van de wetenschappelijke en kulturele achtergrond van het humanisme. Met name vestiging en instandhouding van bijzondere leerstoelen aan universiteiten dragen hiertoe bij. Op dit moment zijn er bijzondere leerstoelen vanwege de stichting Socrates aan de universiteiten in Delft, Utrecht, Leiden en Wageningen. Onlangs werd het programma voor het academisch jaar 1988-1989 bekend.

Op de Technische universiteit Delft zal Wim van Dooren colleges verzorgen over *Het Humanisme in de geschiedenis van de filosofie* waarbij de nadruk ligt op het Renaissance-humanisme, het Verlichtingsdenken en het 20ste eeuwse-humanisme. De colleges hebben plaats op donderdag tussen 14.30 u. en 16.30 u., in zaal C van Gebouw Wijsbegeerte en technische maatschappijwetenschappen, Kanaalweg 2b, Delft. *Nadere informatie: is mevr. R. Mantjes, tel. 015-785143.*

Op de Rijksuniversiteit Leiden verzorgt Marcel Fresco colleges over *Italiaanse (en Nederlandse) humanistische filosofen in de Renaissance*. De bedoeling is om aan Italiaanse en later ook andere, met name Nederlandse humanistische filosofen aandacht te besteden en hun filosofische plaats nader te bepalen. Daarbij zal recht worden gedaan aan hun verscheidenheid. Prof. Fresco zal vooral ingaan op de banden van deze filosofen met de Middeleeuwen en met de 'Moderne tijd'. Ook zal hij de overeenkomsten en verschillen met het moderne (vooral Nederlandse) humanisme onderzoeken. De colleges vinden plaats op donderdag tussen 11.00 u. en 13.00 u., in zaal 003 van gebouw 1172 (Witte Singel Doelen-complex), Mattias de Vrieshof 1, Leiden. *Informatie hierover: Prof. Fresco, tel. (071) 272029/(071) 146853 (th) of via het secretariaat, tel. (071) 272031.*

Rob Tielman neemt op de Rijksuniversiteit Utrecht de colleges over *Sociale en kulturele aspecten van het humanisme* voor zijn rekening. Hij gaat in op onder andere de ontwikkeling van de humanistische traditie in het Westerse denken, het ontstaan van een niet-gods-dienstige en buitenkerkelijke levensbeschouwelijke stroming en de institutionalisering daarvan in humanistische organisaties. Ook zal de relatie tussen de sociale wetenschappen en het humanisme aan de orde komen, evenals de toepassing van de humanistische reflectie op ethische dilemma's in actuele maatschappelijke vraagstukken. De colleges vinden plaats op dinsdag tussen 19.00 u. en 21.30 u., Trans 10, Utrecht. *Informatie: (schriftelijk) wenden tot Rob Tielman, Heidelberglaan 1, 3584 CS Utrecht.*

En tot slot: op de Landbouwniversiteit

Wageningen zal Hans Achterhuis colleges verzorgen over *Natuur en samenleving* en op het gebied van *De filosofie van de schaarste*. Eén van de kernvragen is: Welke relaties bestaan er tussen maatschappelijke organisatievormen, intermenselijke verhoudingen en de houding ten opzichte van de natuur? Tevens verzorgt Prof. Achterhuis de afstu-

deervakken *Sociale Filosofie* en *Milieufilosofie*. De colleges vinden plaats op woensdag. *Nadere informatie: afdeling voorlichting van de Landbouwniversiteit, tel. (08370) 89111, of bij prof. dr. H. Achterhuis, tel. (020) 5254518 (alleen op donderdag tussen 11.30 u. en 13.00 u.).*

UNIVERSITEIT VOOR HUMANISTIEK IS IN WORDING

De Universiteit voor Humanistiek kan volgend studiejaar waarschijnlijk de eerste studenten inschrijven. De wetenschappelijke opleiding voor het ambt van humanistisch raadsman of -vrouw is onlangs goedgekeurd door het kabinet.

De Universiteit voor Humanistiek zal gelijkwaardig zijn aan overige wetenschappelijke opleidingen. Afgestudeerden zullen de titel „drs” mogen voeren. De cursusopbouw en -duur zijn vergelijkbaar met theologiestudies. De Universiteit voor Humanistiek komt in de plaats van het huidige Humanistisch Opleidingsinstituut HOI dat geleidelijk zal worden opgeheven. Er zijn geen eerstejaars aangenomen voor het komend collegejaar. In voltooide staat zal de universiteit voor humanistiek naar verwachting zo'n 250 studenten tellen. De afgestudeerden aan de universiteit

voor humanistiek zullen emplooi kunnen vinden als humanistisch raadsman of -vrouw in het leger, in gevangenissen, scholen en bij ziekenhuizen en bejaardentehuizen.

GIRO
20540
HUMANISTISCH
THUISFRONT
ZWOLLE

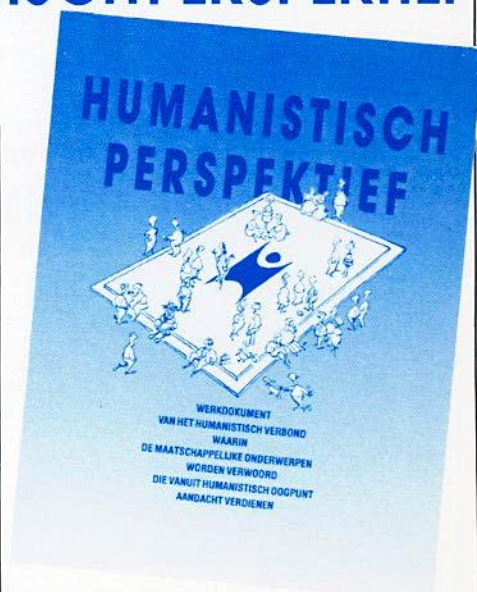

NIEUW HUMANISTISCH PERSPEKTIEF VERSCHENEN

Vijf jaar na het verschijnen van het voorontwerp van een nieuw Humanistisch Perspektief is nu dan eindelijk een nieuwe versie verschenen van dit „werkdokument” dat alle maatschappelijke onderwerpen opsomt die vanuit humanistisch oogpunt de aandacht verdienen.

De afdeling Verenigingszaken zal de komende tijd speciale aandacht geven aan de mogelijkheid om plaatselijk activiteiten te organiseren rond dit Perspektief.

Het nieuwe Humanistisch Perspektief is verkrijgbaar tegen kostprijs van f 2,- per exemplaar. Plus de porti van f 2,50. Wilt u meerdere exemplaren dan betaalt u voor 2 tot 4 exemplaren f 1,25 porti per stuk. Wilt u 5 tot 10 exemplaren, dan betaalt u f 1,- porti per stuk. U kunt uw bestelling telefonisch doorgeven aan het secretariaat van de afdeling Verenigingszaken: 030-318145. U kunt natuurlijk ook een kaartje met uw

bestelling sturen naar: Postbus 114, 3500 AC Utrecht. Na uw bestelling wordt u een kwitantie ter betaling toegestuurd. Wacht u s.v.p. dus met betalen.

De International Humanist and Ethical Union (IHEU) vraagt:

JURIST (v/m)

voor juridische advisering en het verrichten van onderzoek voor het IHEU-projekt: „Commissioner for Human Right“.

De IHEU is in 1983 gestart met het mensenrechtenprojekt „IHEU Commissioner for Human Right“. Het projekt houdt zich bezig met juridische ondersteuning van individuele of persoonlijke geaardheid. Het individuele zelfbeschikkingsrecht is het centrale thema. Bij het werkterrein van de Commissioner wordt speciaal gerefereerd aan de humanistische filosofie, wat niet wil zeggen dat er alleen humanisten ondersteund worden. De IHEU Commissioner wil de werkzaamheden structureel verbreden naar landen in de Derde Wereld.

belangrijkste taken:

- het opbouwen en onderhouden van contacten met mensenrechtenorganisaties in en buiten Nederland, m.n. in de Derde Wereld;
- het zelfstandig verrichten van onderzoek en het voorbereiden en begeleiden van onderzoek van anderen op het terrein van mensenrechten, m.n. in relatie tot de Derde Wereld;
- adviseren in (internationale) beroepsprocedures;
- leveren van een bijdrage aan bestuurlijke werkzaamheden;
- bijdragen aan de verbreding van het mandaat van de IHEU Commissioner.

vereisten:

- doctoraal examen internationaal recht;
- kennis van en ervaring met mensenrechten met name in relatie met de Derde Wereld strekt tot aanbeveling;
- goede kontaktuele eigenschappen;
- goede schriftelijke en mondelinge uitdrukkingsvaardigheid in de Engelse taal;
- in staat zijn om zelfstandig te kunnen werken, aangezien het een solistische functie betreft;
- eigen initiatief en creativiteit.
- zich verwant voelen met het humanisme.

Salariëring geschiedt volgens de CAO-welzijn, afhankelijk van ervaring van f 3790,- tot f 4616,- (bruto per maand). Aanstelling zal voorlopig geschieden tot januari 1990.

voor nadere inlichtingen kunt u zich wenden tot Mw. Drs. L.I. Snoeker, 020-943444 na 19.00 uur.

Sollicitatieadres: IHEU Commissioner for Human Rights, Oudkerkhof 11, 3512 GH Utrecht. In linker bovenhoek van de envelop vermelden „vacature Commissioner“. Inzenden tot 14 oktober 1988.

NIEUWE HUMUS IS UIT

Het oktober-januarinumnummer van het HV-kaderblad Humus is verschenen. Speciale aandacht is er voor de IHEYO, de internationaal georganiseerde jonge humanisten en voor het HMT, het Humanistisch Militair Tehuis. Ook reakties op de aandacht voor het onderwerp pedoseksualiteit in de vorige Humus.

Verder worden de nijpende problemen bij het Humanistische studentenraads-werk belicht, stelt de nieuwe kadervormer Joost van Alkemade zich voor en pleit John Luijs, voorzitter van de Jonge Humanisten voor meer gezelligheids-activiteiten. Tot slot in deze Humus schrijft Els Kaper over het werk van de humanistische geestelijke verzorging binnen het werkveld van de psychiatrie.

U kunt een gratis nummer van deze Humus aanvragen bij het HV, tel. 030-318145.

HUMUS

KADERBLAD VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

HUMUS - JAARGANG 2 - NUMMER 3 - OKT - JAN 1988

Humanistisch
geestelijke verzorging
gedetineerden

Voor de nieuw te openen gevangenis in Leeuwarden vraagt het Humanistisch Verbond voor de Dienst Geestelijk Raadswerk bij de inrichtingen van Justitie op korte termijn een:

HUMANISTISCH GEESTELIJK RAADSMAN/VROUW

32 uur per week, bij voorkeur te vervullen door 2 medewerk(st)ers à 16 uur per week

Het werk:

Telefonische inlichtingen over deze functie worden verstrekt door mevrouw mr Th.C. Engel, centraal geestelijk raadvrouw, te bereiken onder nummer 030-510772.

Wij vragen:

- academisch niveau
- een (bijna) voltooide studie aan het Humanistisch Opleidings Instituut

- ervaring in een geestelijk begeleidende functie
- bereidheid mee te werken aan een medisch en antecedentenonderzoek.

Wij bieden:

- een salaris van min. f 3209,- en max. f 6908,- bruto per maand, afhankelijk van opleiding en ervaring, gebaseerd op een volledige werkweek
- 8% vakantietoelage.

Schriftelijke sollicitaties binnen 14 dagen, graag voorzien van motivering en curriculum vitae en onder vermelding van vacaturnummer 8-0087/3362, richten aan: mevrouw mr. Th.C. Engel, centraal geestelijk raadvrouw bij de inrichtingen van Justitie, J.M. Kemperstraat 1, 3581 KG Utrecht.

RADIO & TELEVISIE

Kwartslag Donderdag: wisselende tijden Nederland 3

26 okt.: 22.06-22.22 uur

Amerika Friedan

Betty Friedan's „Het Misverstand Vrouw“, is in 1963 voor de vrouwenbeweging van groot belang geweest. Ze heeft jarenlang strijd aangevoerd voor de wet op gelijke rechten en voor nieuwe maatregelen op het gebied van echtscheiding, abortus, onderwijs, huisvesting en werkgelegenheid. Haar boek „De Tweede Fase“ is omstreden in de vrouwenbeweging. In feministische kring ontstond nogal verzet omdat haar boek werd geïnterpreteerd als een vlucht terug naar het gezin. In Kwartslag een gesprek met Betty Friedan die een lezing hield voor het IHEU-kongres.

13 okt.: 22.06-22.22 uur

Kappen

Hoe egoïstisch kan of mag je zijn? Een dochter wil niets meer met haar moeder te maken hebben. Haar manier van leven werd nooit serieus genomen. Dat blijkt nog eens te meer als haar moeder haar

komt opzoeken. Moeder en dochter eisen beide het recht op om een eigen leven te leiden. Maar wie verzorgt de doodzieke vader? Want om op deze vraag antwoord te krijgen, was de moeder eigenlijk naar de kapsalon gekomen. Scenario: Ger Beukenkamp, Regie Ger Poppe-laars.

20 okt.: 22.06-22.22 uur

Siep van den Berg

Portret van de oudst levende konstruktivistische schilder in Nederland die tegen alle stromingen zijn eigen koers bleef varen.

27 okt.: 22.06-22.22 uur

De Uitvinder

In dit programma een gesprek met de uitvinder van de beroemde clickers, de bolletjes die als magneetjes tegen elkaar klonteren. De bezetenheid om voortdurend maar oplossingen te vinden voor de problemen die je tegenkomt, is het kenmerk van de echte uitvinder. Een programma over het nut van het uitvinden. Maar ook over de desillusies wanneer anderen de ideeën onder je handen wegstelen. Samenstelling: Carry de Swaan.

30 okt.: 21.15-22.00 uur

Noddy

4 nov.: 20.29-21.10 uur

Viva Tingeley

De Zwitserse kunstenaar Tingeley is gefascineerd door bewegende machines. Ingewikkelde konstrukties. Maar achter deze machines zitten zijn ideeën over de vitaliteit van het leven.

De zendtijd van het HV op radio en televisie is verdubbeld. De radio gaat vanaf oktober daarom ook maandagavonds uitzenden. Dus nog meer reden om te luisteren naar radio 5!

De radioredactie gaat de concurrentie met het snelle televisieamusement aan. Mooie lange interviews, diepgravende dokumentaires en moderne hoorspelen. Elke maand wordt een bepaald thema gekozen dat wekelijks van verschillende kanten wordt belicht. Boeiende onderwerpen als de dood en het sterven, volksonderwijs in de derde wereld, media en macht en filosofie.

Iedere serie wordt ingeleid op de eerste maandagmiddag van de maand, van 12.05 tot 13.00 uur. Daarnaast handhaven we natuurlijk de actuele uren tussen de middag op de drie andere maandagmiddagen van die maand.

Al met al een goede reden om op de maandagavond niet naar de televisie te kijken. (Elke maandagavond van 20.30 tot 21.35 uur).

Het Voordeel van de Twijfel Maandag: 12.05-13.00 uur Radio 5

3 okt. 12.05-13.00 uur

Amerika, droom of hersenspoeling 1

Eerste van een serie van vijf radioprogramma's over het gehalte van de Amerikaanse democratie. Kan de democratie de problemen nog wel aan? Met o.a. journalist J.F.

Betty Friedan

Stone, feministe Betty Friedan, zwarte wetenschapper William Jones en humanist en wereldreiziger Rob Tielman. Samenstelling Ruud Jans.

10 okt. 12.05-13.00 uur

Extreem Rechts in België

9 oktober zijn er in België gemeenteraadsverkiezingen. Steeds populairder wordt daar het extreem-rechtse Vlaamse Blok, met hun afwijzende racistische opvatting over buitenlanders. Ge-

sprekken met politieke leiders, migranten, Vlaamse stemmers en racismebestrijders. Samenstelling: Jetske Mijs, Paul Öfner en Hans Meulenbroek.

10 okt. 20.30-21.35 uur

Amerika, droom of hersenspoeling 2

17 okt. 12.05-13.00 uur

Aktueel panelgesprek over Chili

17 okt. 20.30-21.35 uur

Amerika, droom of hersenspoeling 3

24 okt. 12.05-13.00 uur

„Lief dagboek . . .”

Veel jongeren tussen de 12 en 16 jaar houden een dagboek bij. Vaak is zo'n dagboek belangrijker dan een vriend of vriendin.

Het bekendste voorbeeld is het Dagboek van Anne Frank. Behalve haar beschrijving van het ondergedoken leven tijdens de tweede wereldoorlog staat het dagboek vol met nog steeds herkenbare puberzorgen. Mieke Julien praatte daarover met jongeren en las ook hún dagboeken.

24 okt. 20.30-21.35 uur

Amerika, droom of hersenspoeling 4

31 okt. 12.05-13.00 uur

Verzoening in Zuidelijk Afrika

31 okt. 20.30-21.35 uur

Amerika, droom of hersenspoeling 5

7 nov. 12.05-13.00 uur

De Digitale Samenleving

MEER RUIMTE VOOR EIGEN KEUZES IN HET NEDERLAND VAN NA 1968

Op 25 juni jl. organiseerde het Humanistisch Studiecentrum Nederland een studiedag met als thema: **Nederland na '68: Autoriteit en emancipatie in humanistisch perspectief**". Ongelukkiger dag hadden we nauwelijks kunnen treffen: nog nooit sinds '68 was de aandacht van vrijwel de hele Nederlandse bevolking zozeer op één ander onderwerp gericht, de finale van het Europees kampioenschap voetbal. Toch waren nog meer dan 100 bezoekers naar Krasnapolsky gekomen om de studiedag bij te wonen.

Uitgangspunt voor het houden van deze dag was het volgende: in de Nederlandse maatschappij is de laatste decennia nogal wat veranderd. In het begin van de zestiger jaren kon men stemmen horen van mensen die zich op levensbeschouwelijk en cultureel gebied begonnen af te zetten tegen de o zo fatsoenlijke, ordelijke en enigszins verstarde Nederlandse samenleving waarin veel moest en weinig mocht. Deze geluiden werden steeds sterker tot ze aan het eind van de zestiger jaren culmineerden in één groot protest van vooral de jongere generatie tegen de gevestigde orde: „anti-autoritair“, „autoriteit“ en „alternatieven“ daarvoor waren rond 1968 sleutelwoorden. De beweging van emancipatie en democratisering was onstuitbaar geworden.

Wat, zo vroeg het HSN zich af, zijn nu eigenlijk de gevolgen van de '68-revolutie geweest, wat is er terecht gekomen van de veranderingen die men nastreefde? En zijn dat allemaal veranderingen ten goede geweest? Een viertal

sprekers was door het HSN uitgenodigd over deze vragen eens zijn licht te laten schijnen.

Peter Lankhorst, PPR 2e kamerlid meende dat de balans van de laatste twintig jaar wel positief te noemen is, maar dat de politiek zich niet bepaald voor veranderingen heeft beijvert. In het gunstigste geval kan men zeggen dat ze de veranderingen op cultureel en maatschappelijk gebied niet heeft tegengewerkt. Over die veranderingen was vooral gezinssociologe Iteke Weeda positief. Vroeger werd je als vrouw ongeveer het huwelijk ingekeken, maar na twintig jaar zijn we, via meer of minder modieuze verschijnselen als partnerruil, groeps-sex en niet-met-je-onderdrukker-naar-bed-gaan, toch op een punt aangekomen dat het huwelijk bij lange na niet meer de enige gesanctioneerde samenlevingsvorm voor volwassen mensen is. We hebben oneindig veel meer mogelijkheden gekregen ons persoonlijk leven in te richten. Minder positief was Jan Kassies, des-

Peter Lankhorst:

'Mijn stelling is, dat de politiek de positieve veranderingen niet echt lang ondersteund heeft, maar ze ook niet heeft tegengewerkt. Er is een kloof tussen politiek en een groot deel van de samenleving. Maar in ons land zijn politici nogal kinderen van hun tijd en nogal gevoelig voor publiciteit. Het zijn geen progressievelingen, maar als je ze met de rest van het land vergelijkt, zijn het ook geen conservatieven, denk ik. Maar in elk geval is de verbeelding niet aan de macht gekomen in het parlement en in het kabinet. De spelregels zijn niet veranderd. En veranderingen van welke aard ook, zijn niet denkbaar zonder verbeeldingskracht.'

tijds o.a. directeur van de Amsterdamse theaterschool: Veel acties waren destijds weliswaar onvermijdelijk, in het persoonlijk vlak zijn er toch veel mensen hevig door gekwetst („een revolutie brengt niet bepaald de aardigste eigenschappen van mensen naar boven“), en per saldo hebben ze voor de kunsten niet zoveel opgeleverd. Voor het toneel valt dat nog wel mee, daar is het aanbod zeer veel groter geworden al lijkt het er soms op dat veel gezelschappen alleen voor elkaar spelen. Maar in de beeldende kunst zijn we aangeland op een punt waar we in '68 zeker niet hadden willen komen: kunst is vooral een PR-activiteit geworden waar grote bedrijven goede sier mee maken. Bart van Steenberg, uitgenodigd om

Bart van Steenberg:

'Sinds 1968 zijn de universiteiten twee stappen vooruit en één stap achteruit gegaan. De eerste stap voorwaarts ligt in de mentaliteit, de sfeer. De manier van met elkaar omgaan is veranderd. Vroeger dienden alle studenten op te staan als de hoogleraar de collegezaal betrad. Die tijd is voorgoed voorbij, de afstand is verkleind. De tweede vooruitgang is de democratisering, de bestuursvorming. Voor de stap achteruit wil ik de metafoor 'zure regen' gebruiken. Het is onduidelijk waar het precies vandaan komt en wie er verantwoordelijk voor is. Maar in elk geval werkt het systeem vernietigend en worden de onderlinge verhoudingen ernstig aangetast door iets dat van bovenaf op de universiteiten neerkomt'.

Aandacht voor de mening van Gerard van den Berg, oud-actievoerder. In het midden forumvoorzitter prof. Erik-Jan Tuininga en links de schrijver Simon Vinkenoog.

De vier sprekers beantwoorden vragen uit de zaal. V.l.n.r. Peter Lankhorst, Bart van Steenberg, Iteke Weeda en Jan Kassies.

te spreken over onderwijs en wetenschap, zag als voornaamste verandering sinds de jaren zestig het verschijnsel van de „Contra-expertise“: het is niet meer zo dat als een wetenschapsbeoefenaar gesproken heeft, dat dan dé wetenschap gesproken heeft. Er is – men ziet dat vooral bij zaken die het milieu raken – altijd wel een even geschoolde wetenschapper die minstens zo gefundeerd een andere mening terzake geeft.

In het forum dat 's middags plaats vond (voor aanzienlijk minder aanwezigen dan 's ochtends: de finale naderde) hadden vooral mensen zitting die rond '68 een belangrijke rol speelden. Onder hen prof. Belinfante, destijds rector-magnificus van de Universiteit van Amsterdam. Hij meende nog altijd dat de eisen van de studenten voor een groot deel onzinnig waren en dat het belang van „1968“ nog al eens overschat is. Hij zag de gebeurtenissen vooral als een

Iteke Weeda:

'Het positieve maar ook gelijk het moeilijke van die tijd was, dat de mensen op alle fronten meer keuzes kregen. De keuze om je eigen leven in te richten. Verliefdheid bijvoorbeeld, was voor die tijd een bijzonder gevaarlijk verschijnsel, want je kon daardoor zestig jaar aan elkaar vast blijven zitten. Een weg terug was erg moeilijk. Als je verliefd werd, werd je de verlov-ing ingekeken. Vervolgens werd je het huwelijk ingekeken en daarna werd naar je buik gekeken. Op al die vlakken zijn veranderingen gekomen, zijn keuzes mogelijk geworden. Dat is moeilijk, want daar is een goede, flexibele instelling voor nodig.'

symptoom van een al langer bestaande, maar wel steeds sterker wordende onderstroom, n.l. de roep om het recht zijn eigen existentie te bepalen. Daarmee sloot Prof. Belinfante weer nauw

aan bij Iteke Weeda.

Als we de bevindingen van de sprekers onder één noemer willen brengen, dan moet de conclusie, denk ik, luiden: We hebben de laatste 20 jaren meer keuzes gekregen. Er is niet meer één normatieve autoriteit die zegt wat waar is, niet meer één beperkt officieel kunstcircuit, niet meer één gesanctioneerde vorm van samenleving (en vooral dat laatste heeft het dagelijks leven ingrijpen beïnvloed). Veel meer dan vroeger mag en moet het individu zijn eigen keuze maken. Dat deze vrijheid gepaard gaat aan een grotere individuele verantwoordelijkheid spreekt voor zich. Een andere conclusie van deze studiedag van het HSN kan, denk ik, luiden dat de afgelopen twintig jaar voor het humanisme, dat beginselen als individuele vrijheid, zelfbeschikkingsrecht en eigen verantwoordelijkheid hoog in het vaandel heeft, een bijzonder belangrijke periode is geweest.

Jan Kassies:

'Een tomaat in de Stadsschouwburg was in staat het toneel in één klap onderuit te halen. Dan kun je nagaan dat er van het hele bestel al weinig deugde. Wat bewoog de tomatenwerpers? Het toneel was niet relevant, het had niets te maken zeggen over de mens in deze tijd. 95% gaat nooit naar het toneel en daar hebben ze groot gelijk in, want wat er achter die deuren gebeurt gaat ons niet aan dachten ze, en terecht.'

Professoren bij de les. V.l.n.r. prof. Thoenes, voorzitter van het HSN, prof. Polaken oud-voorzitter van Humanitas prof. Belinfante.

Constant Lem
Uit: Van mens tot mens

BRIEVEN

Reakties zijn welkom voorzover deze betrekking hebben op artikelen in de Humanist. Hou het kort, het verhoogt de kans op plaatsing. Lange brieven worden eventueel door de redactie ingekort. Anonieme brieven worden niet in behandeling genomen.

De evenwichtige benadering

De stichting Algemeen Humanistisch Trefpunt (AHT) ontstond ten tijde van het algemeen verzet tegen de steeds toenemende hoeveelheid kernwapens in de samenleving. Met het uitgangspunt "kernwapens de wereld uit" waren alle mensen het eens. Niet echter over de wijze waarop dat het beste bereikt zou kunnen worden: door eenzijdige afschaffing en de daarmee samenhangende hoop dat de andere partij uit eigen initiatief dat voorbeeld dan wel zou volgen, of wel door in voortdurend overleg tot overeen-

komsten over evenredige verminderingen te komen – in de tussentijd konden volgens die opvatting kernwapens nog niet gemist worden. Humanisten die de laatste methode aanhingen, verlieten het Humanistisch Verbond en sloten zich aaneen (in het AHT) toen het hoofdbestuur van het HV meende zich namens alle humanisten tot de eerste oplossing te moeten bekennen.

Dit verschil in politieke benadering is in onze democratische samenleving een belangrijk middel om het onderwerp bespreekbaar te maken. De belangstelling voor de politiek wordt erdoor bevorderd en dat is een goede zaak. In organisaties van levensbeschouwelijk gelijkgestemde mensen voert het echter een controversieel element in, dat aan die organisaties wezensvreemd is en dat tot nodeloze afsplitsingen leidt. Zowel bij de humanisten als bij kerkelijke verbanden werd dat zichtbaar. Thans doet zich een dergelijke ontwikkeling voor inzake

de Zuidafrikaanse Apartheid. Over de absolute verwerpelijkheid van de Apartheid bestaat geen verschil van mening; de meningen verschillen slechts over de vraag hoe de afschaffing daarvan het beste kan worden bevorderd: door Zuid-Afrika (en daardoor tevens de rest van de wereld) in een isolement te brengen, dan wel door in voortdurende contacten overal waar dat mogelijk is invloed uit te oefenen om de mensenrechten tot erkenning en tot verbeterde toepassing te brengen. Ook hier weer een verschil in strategische benadering, waarover iedereen in zijn eigen politieke organisatie zich kan laten horen.

Wanneer we dan ook in de "Humanist" van juni-juli 1988 (pag. 4) lezen dat het HV zich aansluit bij de opvatting dat Apartheid moet worden veroordeeld als misdadig tegen de mensheid kunnen wij als humanisten daarin meegaan. Als men echter op grond van die opvatting pleit voor onder meer zelfstandige

stappen van de Nederlandse regering om de investeringen van Nederlandse bedrijven uit Zuid-Afrika terug te trekken, dan lijkt dat een politieke actie, waarover zelfs in Zuid-Afrika zelf onder de betrokken bevolking verschil van mening bestaat. Vanuit het standpunt van het AHT is de wijze waarop men Apartheid wil bestrijden, een discussiepunt voor politieke partijen, onafhankelijk van de levensovertuiging van de sprekers. In een levensbeschouwelijke organisatie horen strategisch-politieke discussies niet thuis. Dat er wat betreft de humanistische beginselen geen verschil bestaat tussen HV en AHT moge blijken uit de beginselen, motieven en doelstelling van het AHT zoals die zijn vermeld in elke aflevering van het kwartaalblad "Trefpunten" (te verkrijgen via het secretariaat, Postbus 1045, 2340 BA Oegstgeest).

A. Q. de Flines (Bussum)

HET HV GEBEUREN

Jim van Opijnen

Op 1 augustus overleed plotseling op 56-jarige leeftijd ons Verbondsraadlid Jim van Opijnen, tien maanden na zijn vrouw Tinie.

Hij had een bewogen HV-leven achter zich. Dat begon in de eerste helft van de jaren vijftig in de Humanistische Jongeren Gemeenschap (HJG), een actieve, kritische groep mensen van 18 tot 30 jaar. Voor velen was deze tijd heel inspirerend en bepalend voor het verdere leven. Jim beseftte dat een samenhangende levensovertuiging gevoed moest worden en steeds opnieuw getest en dat daarvoor een vorm van organisatie onvermijdelijk was. Daarom was hij bereid penningmeester te worden in het hoofdbestuur van de HJG en als „jongere“ in het hoofdbestuur van het HV mee te draaien.

De gemeenschappen waar hij lid van was, zoals Hengelo en Emmen, bleven daarnaast zijn actieve belangstelling houden. Dat veranderde niet, ook niet toen hij later lid werd van de Verbondsraad (hij was toen 26 jaar), eerst voor het gewest Drenthe, daarna voor de gemeenschap Assen. Steeds koppelde hij terug naar de basis waarop, volgens hem het HV berust: de plaatselijke gemeenschap. Dat deed hij op een actieve, stimulerende manier.

Al deze functies beschouwde hij als „klussen“ die gedaan moesten worden. Van „belangrijk zijn, mannetjes-makerij moest hij niks hebben. hebben. Het ging hem er om de voorwaarden te scheppen die nodig zijn om humanistische grondwaarden tot gelding te brengen in de maatschappij. Van het Humanistisch Verbond verwachtte hij daarvoor eenzelfde, onvoorwaardelijke inzet als van zichzelf. Hij was zeer betrokken bij gebeurtenissen waar de overheid, via politie, geweld gebruikt. Daarover vond bijvoorbeeld een briefwisseling plaats, waar de stukken van af vlogen, tussen hem en

Jaap van Praag naar aanleiding van de gewelddadige politie-inzet bij de provorellen in Amsterdam van 1966. Hij was ook hevig geëmotioneerd om het gewelddadig optreden van de ME bij de laatste Dodewaard demonstratie. Het bleef onverteerbaar voor hem dat het HV hiertegen geen stelling nam. Zijn grote lijn was: „Mensen hebben gelijke rechten op ontplooiing. Maar mensen hebben verschillende mogelijkheden, eigenschappen om daartoe te komen. Daarbij geldt niet het recht van de sterkste. Wat geldt is dat ieder mens de verantwoordelijkheid heeft om een grens te trekken voor zijn of haar recht op de eigen ontplooiing. Die grens moet getrokken worden ten behoeve van het gelijke recht dat de ander daar ook op heeft. Dat is de grote verantwoordelijkheid waar echte vrijheid toe verplicht. Een verantwoordelijkheid die volledig bij onszelf persoonlijk ligt en die we naar niets en niemand buiten ons kunnen afschuiven.“ Deze theorie heeft Jim van Opijnen geschreven met de praktijk van zijn leven. Het Humanistisch Verbond verliest in hem een mens waarvan we nog erg veel verwachtten. Hij was aan dingen bezig. Dingen die hij de moeite waard vond. Het is aan ons om die weer op te pakken.

Mettha de Nachtegaal

Gemeenschap Zeist bestaat 40 jaar

Op donderdag 3 november a.s. om 20.00 uur houdt de gemeenschap Zeist en Omstreken een openbare bijeenkomst in het cultureel centrum „Boschlust“, hoek Boslaan/Prof. Lorenzlaan, te Zeist.

Tijdens deze bijeenkomst zal de landelijke voorzitter, de heer J. Glastra van Loon een lezing houden. Na de pauze zal het werk van het humanistisch vormingsonderwijs (HVO) speciaal worden belicht. Het programma wordt muzikaal omlijst.

Voor de leden van de gemeenschap is er op 19 november een feestelijke avond georganiseerd in het Coornherthuis te Zeist. Nader informatie hierover volgt in het mededelingenblad van de gemeenschap, de Kommuun. Inlichtingen: Sekretaris Miep Geensen, tel. 03404-60581.

Wandelen in Baarn

Kasteel Groeneveld, zondagmiddag 23 oktober: een concert van altviool en piano door Gisella Bergman en Patricia Verhagen. Daarvoor nog eerst een wandeling in de tuinen. Wilt u erbij zijn, dan moet u ongeveer 14.15 uur aanwezig zijn. Toegangskaat (f 7,50); verdere informatie voor 8 oktober: tel. 02159-41916.

Schuldgevoel in Den Bosch

Op woensdag 12 oktober zal om 20.00 uur een thema-avond over schuldgevoel worden gehouden. Plaats is de rekreatiezaal van het wooncentrum voor ouderen „De Clocken weerde“, gelegen aan de Klokkelaan in Den Bosch-Noord.

Belang van arbeid in Bilthoven

Hoe belangrijk is arbeid voor mensen, vraagt Erik van der Hoeven zich af op donderdag 13 oktober. Na zijn inleiding is er gelegenheid tot discussie. Aanvang 20.00 uur in de Openbare Bibliotheek, Kwinkelier 20 in Bilthoven.

Vertelkunst in Noord-Holland

De oude kunst van het vertellen staat centraal op het zo langzamerhand traditionele weekend dat het gewest Noord-Holland ieder jaar organiseert.

Voor de zaterdagavond is Frederik de Verteller uitgenodigd, die verhalen en oude en nieuwe sprookjes zal vertellen.

Sprookjes, verhalen van mensen over mensen. Verhalen waarin mensen mensen de spiegel voorhouden. Verhalen waarin mensen de goden er buiten laten, om te duiden dat mensen zelf verantwoordelijk zijn hun leven inhoud en vorm te geven. Verhalen die een droom verbeelden die in ons allen leeft. Sprookjes een oude duiding van een humanistische levensvisie? Misschien krijgt u antwoord als u er bent, dat weekend van 29 en 30 oktober in de jeugdherberg „Klein Rinnegom“ in Egmond-Binnen (Herenweg 118). Opgave en verdere informatie bij: Frans Huijzen, tel. 02907-3465.

Grafologie in Apeldoorn

J. P. Zeilstra houdt op 11 oktober een lezing over de wetenschap van het handschrift: de grafologie. Plaats is HSHB-huis Mandala in Apeldoorn, Mazeratenstr. 7. Aanvang:

Kursus over macht in Deventer

Vijf bijeenkomsten van deze cursus over hoe je leert omgaan met macht en machteloosheid. Eerste inleidende bijeenkomst is op 25 oktober, daarna op 1, 8, 15 en 22 november. Aanvang steeds 20.00 uur. Kosten: f 60,— voor niet-leden, f 30,— voor leden. Plaats: De Zeven Leeuwen, Singel 31/33 in Deventer. Verdere informatie: 35543/40986.

HET HV GEBEUREN

Ontmoetingsweekend HV-Homowerkgroep

Van vrijdagavond 21 oktober tot en met zondagmiddag 23 oktober vindt in Vormingscentrum de Kapellerput in Heeze (bij Eindhoven) het 17de ontmoetingsweekend plaats. Als vanouds georganiseerd door de Homowerkgroep van het HV. En bestemd voor homo-, bi- en hetero vrouwen en mannen. In verschillende thema-groepen worden onderwerpen besproken. Voorts wordt een aantal „doe-groepen“ aangeboden, een greep uit het aanbod: Relatienetwerken, Lesbische leefstijlen, Kontakt maken, Aids en seropositiviteit, workshop proze en poëzie, stem- en lijfwerk en dromen.

Buiten deze groepen is er voldoende gelegenheid voor ontspanning, zoals sporten en dansen. De kosten van dit weekend liggen tussen de f 95,- en f 145,-. Een uitgebreide brochure met aanmeldingsformulier kunt u aanvragen bij de HV-homowerkgroep, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, tel. 030-318145.

Scholingsdag vormingswerk

Op zaterdag 5 november organiseren de funktionarissen Vormingswerk van de afdeling Verenigingszaken een scholingsdag t.b.v. de organisatoren en uitvoerende vrijwillig(st)ers in het vormingswerk. Eén van de twee onderwerpen waaruit de deelnemers kunnen kiezen is: „het hanteren van conflicten en spanningen in groepen“. De nadruk zal liggen op praktische oefeningen. Het tweede onderwerp heeft betrekking op de ideeën van de Amerikaanse psychotherapeut Albert Ellis gebaseerde „Rationele Zelfhulp“, waarin het denken („de rede“) als uitgangspunt wordt genomen voor het bereiken van een grotere geestelijke weerbaarheid. Naast de informatie wordt ruime aandacht besteed aan de vraag of, en zo ja welke, ele-

menten van deze zelfhulpmethode bruikbaar zijn in het humanistisch vormingswerk (met name in ontmoetingsgroepen).

De dag vindt plaats in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 te Utrecht en duurt van 10.30 tot 17.00 uur. De kosten bedragen f 10,- (inklusief documentatie en lunch). Voor inlichtingen en aanmeldingen: HV, Postbus 114, 3500 AC Utrecht, t.a.v. Ariane de Brauw (tel. 030-318145).

Kaderdag Werkvormen

Op zaterdag 15 oktober organiseren de Jonge Humanisten binnen hun jaarthema „Kleur bekennen“ een kaderdag over werkvormen die gebruikt kunnen worden op themadagen en weekends. Denk aan: lezingen, forums, video, toneel, rollenspel en dergelijke. Wil je deze ook gebruiken, ben je jonger dan 30 jaar, en heb je belangstelling (ook niet-leden), neem dan contact op met Margot Klute (jongerenfunktionaris, alleen vrijdags) of Ariane de Brauw, 030-318145.

Levensstijl in Winterswijk

HV-voorzitter Jan Glastra van Loon houdt donderdag 6 oktober een lezing over het inmiddels bekende thema „Humanisme en levensstijl“ in het zalencentrum „Wame-link“ in Winterswijk. Het begint om 20.00 uur.

Levensstijl in Dordrecht

Donderdag 13 oktober treedt de HV-voorzitter met zijn thema Humanisme en levensstijl in het krijt met de hervormd predikant P. S. A. Lefebvre die het zal hebben over „Christendom en leefstijl“. De avond begint om 20.00 uur en vindt plaats in het zalencentrum Nassauplein; in Dordrecht dus.

Rationele zelfhulp in Utrecht

Rationele zelfhulp, dat is gewoon werken aan je geestelijke gezondheid. Wilt u er nog meer van weten, dan moet u zondagmiddag 9 ok-

tober om 14.00 uur in het Erasmusshuis in Utrecht (Oudkerkhof 11) aanwezig zijn. Roel Trappel zal dan een inleiding houden.

De Derde Wereld in Doetinchem

Medewerkers van HIVOS vertellen over hun ervaringen ten aanzien van het volksonderwijs in de Derde Wereld. Zij doen dat aan de hand van een film, waarbij er speciale aandacht is voor het land Chili. Komt dat zien en horen op donderdag 27 oktober in hotel De Graafschap in Doetinchem. Aanvang is 20.00 uur.

Kwartsdag in Baarn

Rob van der Linden, hoofd van de radio- & televisiedienst van het HV zal op 28 oktober om 20.00 uur met u van gedachten kunnen wisselen over de televisie-uitzendingen van het HV. De avond begint met een video-presentatie. Plaats is Ferd. Huycklaan 12 in Baarn.

(advertentie)

Het HUMANISTISCH VERBOND zoekt voor haar RADIO- en TELEVISIEDIENST een

REDAKTEUR/PROGRAMMAMAKER RADIO (m/v)

Het HUMANISTISCH VERBOND is een organisatie op levensbeschouwelijke grondslag. In verband met de zendtijdverdubbeling per oktober 1988 zal de radioredactie worden uitgebreid met een redakteur/programmamaker.

Tot zijn/haar taken behoren:

- het zelfstandig maken van radioprogramma's;
- het mede ontwikkelen en uitvoeren van redactiebeleid;
- het begeleiden van freelancers.

Ruime radio-ervaring, met aandacht voor inhoud én vormgeving zijn vereist. Alsmede een brede journalistieke belangstelling.

Van kandidaten wordt verwacht dat zij bereid zijn de beginselverklaring van het Humanistisch Verbond te onderschrijven.

De mogelijkheid van een 80% invulling van deze baan is bespreekbaar. De arbeidsvoorwaarden worden bepaald overeenkomstig de CAO voor omroeperspersoneel. Salariëring geschiedt naar leeftijd en ervaring vanaf f 3.372,74 bruto klasse 10 minimaal, tot maximaal f 5.571,73 bruto klasse 11).

Nadere informatie over deze functie bij A. van der Linden, hoofd RTV-dienst, tel. 035-284689.

Schriftelijke sollicitaties kunt u binnen veertien dagen richten aan het Humanistisch Verbond, t.a.v. mev. A. S. G. van der Rijst, personeelsfunktionaris, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

HET HV GEBEUREN

Leven zonder antwoord in Utrecht

Dinsdag 25 oktober om 20.00 uur is het woord aan oud-directeur van het HV, W. C. Fiege die dan een inleiding houdt over zijn boek „Leven zonder antwoord“. Plaats is het Erasmushuis, Oudkerkhof 11 in Utrecht.

Praten over humanisme in Nijmegen

Voor nieuwe leden, maar ook voor andere geïnteresseerden houdt de afdeling Nijmegen een drietal inleidingen over humanisme. Op 27 oktober, 3 november en 13 december zijn er steeds om 20.00 uur bijeenkomsten in „De Doekenborg“, Aldenhof 31-96.

Iteke Weeda in Zutphen

Dinsdagavond 1 november is de lezing „Gezin en leefvormen in verandering“ van de bekende gezinssociologe Iteke Weeda te horen in de Hanzehof in Zutphen. Aanvang is 20.00 uur, adres is: Coehoornsingel 1.

Gehoorzaamheid in Leeuwarden

Om precies te zijn „De grenzen van gehoorzaamheid“, dat is het onderwerp dat humanistisch raadsman bij defensie Wim Hey zal aansnijden op maandag 7 november. Wilt u daar bij zijn, dan moet u om uiterlijk 19.30 uur aanwezig zijn in Café Wouters, Sophialaan tegenover het station.

KURSUSSEN VOOR VROUWEN

„Besturen van organisaties bestaan voor het grootste deel nog steeds uit mannen“, stond vorig jaar bij de aankondiging van trainingen voor vrouwelijke be-

stuurders. Gelukkig hebben die trainingen nieuwe bestuursleden opgeleverd, maar het blijft een druppel op de gloeiende plaat. Vandaar dat ook dit najaar door de Vrouwengroep die een aparte subsidie hiervoor heeft gekregen, opnieuw cursussen voor vrouwen worden gehouden.

Zo zal op 7, 8 en 9 november een cursus worden gehouden voor vrouwen die nog geen bestuurservaring hebben. De cursus geeft inzicht in wat besturen inhoudt. Ook is er aandacht voor het vertegenwoordigen van het HV.

Op 7, 8 en 9 december zal een vervolgcursus worden gegeven aan vrouwen die al een cursus hebben gevolgd of ervaring binnen het HV hebben met besturen. In deze cursus wordt nader ingegaan op het eigen functioneren en komen aspecten als besluitvorming, onderhandelen, konflikthantering en emancipatorisch besturen aan de orde.

Ook is er nog een speciale beleidskursus op 16, 17 en 18 december. Deze cursus is bedoeld voor vrouwen binnen het HV. De cursus behandelt o.a. de vraag hoe je beleid maakt en hoe je het uitgevoerd krijgt. Ook wordt er besproken hoe je vrouwen (en mannen) motiveert voor HV-activiteiten, wat typische vrouwenpatronen zijn en waar de valkuilen zitten in de samenwerking met mannen.

De kosten voor deelname aan één van de cursussen zijn slechts f 25,-. Dit geld is bestemd voor een potje waaruit de reiskosten van sommigen kunnen worden betaald. Inschrijving vindt plaats op volgorde van aanmelding, dit kan telefonisch of schriftelijk bij Ariane de Brauw (030-318145 tst. 22). Voor meer informatie: Margreet de Leeuw, dinsdag en donderdag (030-318145). Adres: Humanistisch Verbond, Postbus 114, 3500 AC Utrecht.

OOK WEER REGIONALE KURSUSSEN

In navolging van de succesvolle regionale cursussen van vorig jaar, zullen ook dit najaar 2 cursussen worden gehouden. Er wordt nog overlegd met de regio's Roermond en Den Haag.

Deze regionale cursussen bestaan uit 8 dagdelen, men start en eindigt met een hele zaterdag en daartussen 4 wekelijkse avonden. Inhoud van de cursus wordt afgestemd op de deelnemers, die of aan een bestuur willen deelnemen of een vertegenwoordigende functie overwegen.

Doel van de cursus is om de eigen weerbaarheid te verhogen d.m.v. inzicht in eigen functioneren en vaardigheden.

Verdere informatie over deze regionale cursussen zullen bekend gemaakt worden via de gemeenschapsbladen en/of de volgende Humanist en Humus.

Orientatiedag begeleiding gewetensbezwaarden

De Humanistische Werkgroep Gewetensbezwaarden Militaire Dienst organiseert op 12 november een oriëntatiedag. Deze zaterdag is voor leden doe belangstelling hebben voor het begeleiden van jongens en mannen die dienst willen weigeren. Per jaar zijn er ongeveer honderd jongens die een beroep doen op mentoren van het HV. Omdat het aantal vragen toeneemt, zoekt de werkgroep nieuwe mensen die deze begeleiding willen geven. De deelnemers aan de dag zullen kennismaken met de inhoud van het werk en een uitwisseling hebben met mentoren die ervaring hebben in het begeleiden. Na afloop kan een ieder op basis van de oriëntatie besluiten het mentorschap wel of niet op zich te nemen. Aan de dag zijn geen deelnemerskosten verbonden, voor een lunch wordt gezorgd. Reiskosten kan men desgewenst ver-

goed krijgen.

De dag vindt plaats in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 te Utrecht. Aanvang 10.30 uur, sluiting ± 16.00 uur. Verdere informatie en aanmelding: Postbus 114, 3500 AC Utrecht, t.a.v. Ariane de Brauw (tel. 030-318145).

MILITAIRE DIENST: GAAN OF WEIGEREN

EEN KWESTIE VAN GEWETEN

Jonge Humanisten over dienstplicht

Op zaterdag 19 november organiseren de Jonge Humanisten voor jongeren tot 30 jaar een themadag over het in militaire dienst gaan en het weigeren van militaire dienst. Centraal thema van deze dag zijn de persoonlijke motieven die mensen er toe brengen of er juist van weerhouden in dienst te gaan. De dag is bedoeld voor alle jonge mannen én vrouwen, die zich voor dit vraagstuk interesseren. De themadag vindt plaats in het Landelijk Humanistisch Centrum, Oudkerkhof 11 te Utrecht. Aanvang 11.00 uur. Aanmelden bij Ariane de Brauw (030-318145).

Stuur de aankondiging steeds voor de 10de van de maand naar de redactie van de Humanist. Toezending garandeert niet automatisch plaatsing. Wees volledig en hou uw tekst zo kort mogelijk.

BEJAARDENHUIS „GOOIERS ERF”

WILLEM BARENDZSWEG 9 - 1212 BK HILVERSUM

Gooiers Erf is een verzorgingstehuis op Humanistische grondslag met 223 bewoners. Het huldigt het beginsel een open huis zijn, dat wil zeggen een open samenleving te vormen, waardoor het aantrekkelijk is dit huis te leiden, omdat vrijwel alle aspecten van een „normale” samenleving aan de orde komen.

Daar de huidige directeur per 1 mei 1989 met pensioen gaat, zoekt het bestuur contact met gegadigden voor de functie van

DIREKTEUR M/V

De te benoemen functionaris wordt bijgestaan door 3 diensthoofden; inclusief part-timers zijn er 110 medewerkers.

Functie-omschrijving:

- dagelijkse algemene leiding en organisatie;
- exploitatie en beheer met het bestuur;
- voorbereiding en uitvoering van het bestuursbeleid, alsmede het adviseren van het bestuur;
- zorg voor het welzijn van de bewoners, zulks in overleg met de bewonerskommissie;
- zorg voor een goed werkklimaat in overleg met de diensthoofden en de ondernemingsraad;
- het onderhouden van de externe contacten.

Functie eisen:

de gegadigde dient:

- de humanistische levensbeschouwing te zijn toegedaan
- de grondslagen van Gooiers Erf te onderschrijven
- een opleiding te hebben in overeenstemming met de functie
- ervaring te hebben in leiding geven en management zoals
  - *besluitvaardigheid
  - *beheersen en oplossen van conflictsituaties
  - *inzicht in personele zaken
  - *goed reageren op zaken die de dagelijkse voortgang binnen de organisatie kunnen doen stagneren
- een democratisch georiënteerd leiderschap te hanteren
- begrip te hebben voor sociale verhoudingen
- een verantwoord financieel, economisch en technisch beheer te voeren
- affiniteit te hebben met het werken voor en met ouderen, gepaard aan visie inzake maatschappelijke ontwikkelingen in zorg voor ouderen
- een goede sfeer onder de bewoners en medewerkers te scheppen
- goede contactuele en representatieve eigenschappen te bezitten
- goed te kunnen omgaan met kritiek van personeel en bewoners
- goede uitdrukkingsvaardigheid te hebben in woord en geschrift
- leeftijd vanaf ca. 35 jaar

Geboden wordt:

- een zelfstandige functie
- een salaris en overige arbeidsvoorwaarden overeenkomstig de CAO voor bejaardentehuizen

Bij de sollicitatie procedure worden naast het bestuur betrokken: de staf, de bewonerskommissie en de ondernemingsraad. Een psychologisch onderzoek kan deel uitmaken van de selectieprocedure.

Schriftelijke sollicitaties vergezeld van een curriculum vitae binnen 14 dagen na verschijning van dit blad, te richten aan voorzitter van het bestuur p/a Gooiers Erf, Willem Barendszweg 9, 1212 BK Hilversum.

Eventuele nadere inlichtingen kunnen telefonisch worden ingewonnen bij de huidige directeur de heer P.M. Klaassen onder 035-851643